DP
4
.A25
1919
FEB.16
IMS

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/martreydesicilia00giro

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

REYAL ACADEMIA DE BONES LLETRES

DE BARCELONA

EN LA SOLEMNIAL RECEPCIO PUBLICA DEL ACADEMICH ELECTE

D. DANIEL GIRONA Y LLAGOSTERA

LO DÍA 16 DE FEBRER DE 1919

BARCELONA

IMP. «LA RENAIXENSA.» —XUCLÁ, 13

1919

DISCURSOS

LLEGITS EN LA

REYAL ACADEMIA DE BONES LLETRES

DE BARCELONA

EN LA SOLEMNIAL RECEPCIO PUBLICA DEL ACADEMICH ELECTE

D. DANIEL GIRONA Y LLAGOSTERA

LO DÍA 16 DE FEBRER DE 1919

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
Toronto, Ontario

BARCELONA

IMP. «LA RENAIXENSA.»—XUCLÁ, 13

1919

The Institute of Mediaeval Studies
LIBRARY
JUL 19 1982
Toronto, Ontario

MARTÍ, REY DE SICILIA

PRIMOGÈNIT D'ARAGÓ

A la piadosa recordança de la meva bona Mare, catalana per la sanch, nada en la bella terra romana.

Senyors acadèmichs:

No sols per consuetut de temps seguida en aquesta docta Corporació sinó també per deure de cortesía endreço les meves primeres paraules en salutació y llahor del meu ilustrat antecessor en aquest seti D. Joaquim Botet y Sisó, lo lloch del qual, vacant per la sua mort, jo vinch a ocupar de present per benvolent y immerescuda honor que m'havèu feta puix que no puch invocar cap mèrit propri meu per explicar la vostra decisió a elegirme en company, a fi que contribuexi en les tasques intelectuals d'aquesta meritoria Academia de Bones Lletres. Y si al venir a ocupar dita vacant m'ha posat en vera congoxa considerar l'immensa distancia existent entre lo dit nostre amich y'l qui te l'honor d'adreçarvos actualment la paraula, he confiat, no obstant en vosaltres, car patrimoni de la saviesa es la benvolença.

En Botet y Sisó, geroní de naxença, entre tots los rams del saber humanal sentí especial interès pels estudis històrichs especialisantlo en la numismàtica. Ses freqüents excursions per les terres de llengua catalana tenien per objecte principal, a més de recull de cançons, corrandes y llegendes, la recerca de monedes de les quals ne replegà una notable quantitat.

Producte de mólts anys de labor ininterrompuda, fou la publicació de la seva obra magna *Les monedes catalanes*. Aquest llibre no sols es un recull de totes les principals publicacions anteriors, tractants numismàtica, sinó qu'en sa major partida es constituhit per meritíssim treball personal séu. Malgrat que's concreti a l'estudi de les monedes propiament catalanes, En Botet y Sisó fa precedirlo d'interessants indicacions sobre la moneda en general baix lo punt de vista numismàtich y sobre les monedes encunyades

en territori català abans de sa constitució en Estat. A més, fa esment de documents interesantíssims, la major part inèdits, relativament a monedes d'altres nacions peninsulars, en especial de les qui pertanyíen als reys d'Aragó, y altres encunyacions castellanes y franceses. En son estudi numismàtich segueix un criteri cronològich, y axí divideix les monedes catalanes en dues seccions: en la primera, les carolingies, les comtals y les senyorials: y en la segona, les reyals y locals. Aquesta obra constitueix realment el «Corpus» de la numismática catalana y fou mólt justament premiada en lo Concurs Martorell.

Altra de les notables publicacions del Sr. Botet y Sisó es la titulada *Los Condes beneficiarios* En ella fa un estudi dels comtes de Gerona y Besalú nomenats pels reys franchs durant lo sigle IX fins a Wifred lo Pilós, car deprés d'aquest los comtes foren hereditaris. Aquesta obra a la que acompanya una secció de documents interessantíssims pot ésser considerada, per los comtats avant dits, cumplint lo mateix fi que la notable publicació titulada *Los condes vindicados* de D. Pròsper de Bofarull. La dita memoria històrica fou publicada a Gerona en 1890 y premiada per la «Asociación literaria de Gerona».

Portat de ses aficions històriques, y de son amor a la comarca hont nasqué emprengué un estudi de la més notable ciutat que'ls grechs fundaren en nostra Catalunya: ò sia Emporion. Comença la descripció en los temps en que la dita comarca era habitada per los Indigetes, posant en clar certs punts dubtosos y corretgint altres, basat en l'ensenyança dels monuments arqueològichs, en la numismàtica, en l'epigrafía y en la crítica severa dels datos aportats pels historiadors y geografs grechs y llatins, dels autors posteriors y moderns, termínant en l'època de la reconquesta. Fou publicada baix lo títol *Noticia histórica y arqueológica de la antigua ciudad de Emporion* y justament premiada per la «Academia de la Historia» en lo concurs de 1875.

Feu un estudi de l'arquitectura funeraria del temps de la dominació romana en la monografía titulada: *Sarcófagos romano-cristianos esculturados que se conservan en Cataluña* en la qual abans d'ocuparse de cada monument funerari en particular, dóna un resum ò idea general sobre aquesta classe d'obres artístiques. Fou notable son discurs de recepció en aquesta Académia de Bones Lletres, versant sobre *Data aproximada en que'ls grechs s'establiren a Empories y estat de cultura dels naturals del país al realisarse aquell establiment.* Abdós notables treballs foren publicats per aquesta docta Corporació en ses Memories, en 1889 y 1908 respectivament.

A la seva activa vida intelectual se deu també lo volum dedicat a Gerona en la *Geografía de Catalunya* del Sr. Carreras Candi.

Contribuhí a més en móltes publicacions y revistes. Conreuhà també la poesía y en dos certàmens de sa ciutat nadiua obtingué premis. Escrigué divers articles en la *Revista de Gerona,* fundà'l periòdich *El Geronès* del qual ne fou director fins que passà a Barcelona per dirigir lo nostre diari *La Renaixensa* En aquest, y juntament ab les firmes de tants notables escriptors capdevanters del nostre ressorgiment nacional, lo Sr. Botet escrigué valents y patriòtichs articles. Entre'ls seus treballs de caràcter polítich mereix esment especial *El fet de la Nacionalitat catalana*. Se trovà durant sa joventut en lo moviment republicà de 1869. Com quasi tots els catalans conscients de la nostra personalitat nacional era partidari de l'idea republicana encarnada en la forma federativa per lliure consentiment y pacte entre les nacions que formen l'Estat espanyol. Treballà mólt per la revindicació de la nostra llibertat nacional y formà part de la Delegació que Catalunya trameté a la reyna regent dòna Cristina per presentar les Bases de Manresa.

La mort sorprengué En Botet y Sisó quan preparava altra notable producció de sos acurats y pacients estudis sobre *Pesos, mides y mesures de Catalunya*. La darrera malaltía y mort subsegüent han privat Catalunya de possehir una altra joya històrich arqueològica. Sa vida emperò no es estat xorca per la nostra Patria. Ella li donarà lo més gran premi que pot ésser adjudicat en aquesta vida: ésser amat en la memoria dels homes. (*)

(*) Abans de passar avant en aquest discurs, crech necessaries dues paraules per sincerarme. Si la lectura d'aquest treball no ha tingut lloch fins bon temps de passada la data de la meva elecció en membre d'aquesta Academia, no es estat per desatenció envers la dita docta corporació ni per dessidia meva. Tantost tinguí comunicació oficial del meu nomenament d'acadèmich, trametí a Italia en demanda d'una sèrie de llibres pertinents al tema del meu discurs, a fi de suplir en tant que fos possible, una investigació en los arxius de Sicilia y Sardenya, impossible d'efectuar bonament degut a l'inhumana guerra de la barbarie contra la Justicia y'l Dret que desolava allavors les nacions d'Europa. Los llibres qu'he pogut possehir, m'arribaren ben entrat l'Agost darrer. Mólts altres no he pogut consultarlos, per lo qual aquest treball es lluny d'ésser complet. Als autors sicilians y sardeschs, pertany de provehir a la dita deficiencia buydant tot lo capdal històrich literari de llurs arxius y biblioteques. M'es mólt agradós testimoniar lo meu agrahiment, al erudit historiograf, ilustre professor Cav. Uff. Giuseppe La Mantia, de Palerm, qui'm feu un esplèndit present no sols d'interesantíssimes obres seves sobre historia de Sicilia y nombrosos datos y notes en escrits, àdhuch mólts llibres pertinents al tema d'aquest discurs. Regracio també mólt coralment lo meu car amich Cav. Alessandro Campa, qui ab paciencia curosa y sabia industria tro-

Un dels personatges menys conegut en la nostra historia patria es l'infant Martí primogènit d'Aragó y rey de Sicilia, cèlebre per haver estat lo darrer plansó de la nostra dinastía nacional catalana dels comtes reys, y perque sa mort prematura, despossehit de successió llegítima, fou causa de la dissort y anorreament de Catalunya. Figura de les més belles y característiques de la Edat Mitja, per sa significació, per son valor personal y proesa guerrera, per son caràcter bo y caballer, per sa cultura y ilustració, per sos amors, y per tots los detalls de sa vida pública y privada que nos lo fan conèxer com la representació genuina del príncep de la sua època, puix que sa mort prematura no'ns permet judicarlo com continuador de l'obra de sos antecessors, nostres sobirans del gloriós casal de Barcelona.

Fill de Martí l'Humà y de María de Luna, degué nàxer lo dit infant vers l'any 1376 (1).

Nat quan son pare'l duch de Montblanch era sols infant real, per la vida política y social de la nostra terra, l'infantó Martí, passà desapercebut, y nostres arxius són muts en quant als primers anys de la seva existencia. Sols comença d'ésser notat en la vida nacional allavors de les gestions diplomàtiques per son mullerament ab la joveneta regina de María de Sicilia; y àdhuch en aquesta ocasió es poch nomenat, puix essent de curta edat, sa actuació es completament inconscient y passiva, car durant aquells jorns y després en son viatge a Sicilia y mentre son pare Martí, allavors duch de Montblanch, estigué en la dita illa, es aquest qui

---

bà nombrosos y rars llibres entafurats en los caus dels vells *buquinistes* de la ciutat eterna, dels quals me'n feu gentil present. Plaume finalment, testimoniar lo meu reconexement envers lo meu amich ilustrat historiador y erudit filòlech senyor N'Ernest Moliné y Brasés, qui no sols posà al meu servey la seva abundosa y escollida biblioteca, veritable tresor de bibliòfil, sinó a més, m'ha ajudat ab sos valiosos consells, y per fi s'ha dignat honrar aquest treball meu poch, ab sa autorisada paraula.

(1) En Llorens Valla li signa l'edat de 33 anys a la sua mort en 1409. —*Historiarum Ferdinandi regis Aragonæ,* Liber secundus pl. 33. —Zurita, en *Anales de la Corona de Aragón* no diu rès de la sua nexensa ni del lloch; tampoch la Crònica del rey En Pere III, avi del dit infant, ne fa esment.

pensa, qui dirigeix y qui executa suplint a la minoría y inexperiencia de son fill. Son matrimoni ab la reyna siciliana es la causa principal del desconexement que tenim d'aquest personatge; puix de no haver tingut lloch, lo dit infant probablement no se sería absentat de la nostra terra; y més tart, al temps de la proclamació de son pare a la dignitat reyal de la nostra Confederació, lo dit príncep haguera estat nomenat lloch tinent del regne, y ocupat un lloch preeminent en la vida nacional. Durant la seva vida, sols vingué un cop a Catalunya y en sa curta estada de pochs mesos, no hi hagué ocasió que romanguessin testimonis escrits de la seva actuació.

Sa mort prematura, causa de la ruina de Catalunya, no li donà temps de seure en la cadira reyal de sos majors qui per espay de cinch segles sens interrupció havien regida aquesta patria nostra benvolguda, desde los primers temps de la reconquesta al cim més enlayrat de son explendor.

Permetèume qu'en breu síntesis exposi'ls fets històrichs per los quals Catalunya intervingué novament en Sicilia.

Per la mort del rey Frederich III en Messina a 27 de Juliol de 1377, (2) la Sicilia que per la successió dels reys procedents de la casa de Barcelona, formant però branca apart, semblava completament emancipada de la nostra Catalunya, tornà a l'òrbita d'atracció dels sobirans rera-nets del nostre gran rey En Pere II qui fonamentat en los drets de sa muller la regina Constança, per son valor y strenuitat l'havía unida a la seva corona comtal com una de les més preuades joyes que l'enriquiren.

Per lo testament del dit Frederich a 19 de Juliol de 1377 en los actes del notari Bono estipulat en Messina, (3) era nomenat per succehirlo en lo regne de Sicilia y en los anexes ducats d'Atenes y de Neopatria, sa filla María nada en 1361 única haguda de son primer matrimoni (11 Abril 1359) ab Constança filla del rey Pere III. Morint ella sense successió, venía a substituhirla Guillèm, fill séu natural, a qui llegava a més les illes de Malta y Gozzo. Si aquest moría també sense hereus, Frederich cridava a la successió'ls fills de la regina d'Aragó, sa propia germana, (per aquest temps ja morta) y després los fills de la princesa Elionor, filla del infant Johan duch

---

(2) Zurita, *Anales de la Corona de Aragón,* llibre X, cap. XXI.
(3) Di Blasi.—*Storia del regno di Sicilia,* vol. XVIII, pl. 227.

de Randazzo (4). Instituhí per vicari general del regne Artal d'Alagó, comte de Mistretta, y també com tudor de la joveneta María fins que's casés ò fins que arribés a divuyt anys, y en cas que aquest morís, lo substituhiría En Guillèm de Peralta.

Si d'una part los drets de María no eren posats en dubte per ningú, d'aquell moment lo nostre rey Pere III, estigué al aguaýt de la corona de Sicilia, y fonamentantse en que Frederich per son testament excluía les dònes de la successió a la corona, cregué qu'era a ell y a la seva descendencia que la soberanía de l'illa era tornada. Prenent pretext de que la ratificació del tractat entre Frederich III de Sicilia y Johana de Nàpols depenía del consell del papa, trameté sos ambaxadors a la cort pontifical manifestant ses pretensions a la corona de Sicilia la possessió de la qual esperava no tenir de pendre per les armes (5).

La reyna María joveneta de 14 anys, era en lo castell de la roca Orsina de Catania, hont vivía per ordre d'Artal, qui si en públich guardava les consideracions degudes a l'alta alcurnia de la reyna, en realitat era sobirà absolut, y en privat arribava fins a mancar al respecte que la realesa exigía. En 1379, Guillèm Ramon de Montcada entrava per sorpresa en lo dit castell y s'enduya la reyna a Agosta. Posat setge per Artal, fou lliberada per l'esquadra d'En Felip Dalmau de Rocaberti y portada al castell de Caller en Sardenya.

Atent lo rey Pere III a tot çò que passava en Sicilia, y no podent ell personalment apropriarse de l'illa, concebí'l projecte de que son primogènit Johan fos qui unís lo regne de Trinacria a la Confederació catalana-aragonesa mitjantsant son casament ab la reyna María sa neboda. Lo dit infant Johan, viudo de la princesa Matha d'Armanyac, era follament enamorat de Violant filla del duch Eduart de Bar, germà del rey de França, y refusà d'executar los plans de son pare lo rey. Aquest, pensà allavors que son segon fill Martí, duch de Montblanch, podría coadjuvar a sos intents de possessió de Sicilia en la persona de son fill l'infantó Martí, nét del rey. En aytals circunstancies se presentà'l comte d'Agosta al sobirà català oferintli de posar en son poder la jove reyna captiva, mitjançant certs pactes de casament entre la dita reyna siciliana y

---

(4) Pirri.—*Chronologia regum Siciliæ*. En *Sicília sacra,* vol. I, pl. 48.

(5) Zurita.—Loc. cit. llibre X, cap. XXIII. Di Blasi, diu que'ls ambaxadors tramesos al papa, foren lo bisbe de Segovia y Andreu de Valterra; y que'ls dits ambaxadors foren reexpedits al rey d'Aragó ab encàrrech de disuadirlo de ses pretensions.—Loc. cit. vol. XVII, pl. 233.

l'esmentat infantó Martí, los quals foren signats en lo Monestir de Valldonzella (24 Juliol 1380) entre'l rey Pere y son fill Martí, duch de Montblanch d'una part; y En Guillèm Raymond de Montcada comte d'Agosta y Enrico Rosso, comte d'Aidone, d'altre (6). Fins l'any 1388 no cessà emperò lo qu'en veritat era un empresonament de la reyna siciliana. Les fortes agitacions en Sardenya no feyen assats segura sa permanença en l'illa y fou portada a Catalunya. Per la peste que regnava en aquesta ciutat, lo duch de Montblanch trameté En Berenguer de Cruylles son majordom (7) al rey demanantli llicencia de conduhirla a Montblanch hont l'estat sanitari era bo.

L'infant Martí joveníssim (devía comptar 14 anys) esposà la reyna María per rahó d'Estat. Les noces, de tant temps convingudes, tingueren lloch en Barcelona l'any 1390 (8). L'estret parentiu d'abdós cosins, motivà la dispensa pontifical qu'atorgà Climent VII papa d'Avinyó ab lo *placet* del Colegi de Cardenals; car segons lo dit tractat entre Frederich III de Sicilia y Johana de Nàpols, (1372) aytal dret era reservat a l'Esglesía en lo casament de la reyna María (9).

Lo rey Pere havía facultat son fill Martí, per vendre de son patrimoni çò que fos necessari per l'expedició a Sicilia (10). Tantost començaren grans preparatoris en tot lo regne per formar un exèrcit y la esquadra que devía conduhirlo. Malgrat qu'era estat acordat que la expedició sortiría de Port Fangós, el 25 de Novembre d'aquell any (1391) no estigué a punt fins lo Febrer següent. Després de recalar en Mahó y en Caller, feren rumbo devers Trapani, hont los joves reys y'l duch de Montblanch reberen l'acatament dels principals barons y foren aclamats ab gran entusiasme pel poble. La fi principal era Palerm, la qual prengueren després de forta resistencia, essent condempnat a mort Andrea Chiaramonti per trahició a sos sobirans. Aquest exemple acabà de convencer los barons; emperò després d'un curt periode de tranquilitat començà nova insurrecció de l'illa, saltant espurnes y apagantse per divers indrets de Sicilia. La lluyta entrà en un periode de cronicitat succehintse les sublevacions y les reduccions en les matexes localitats de l'illa. En aytals circunstancies eren los fets

(6) Rtre. 1554, f. 141. Arxiu de la Corona d'Aragó.
(7) Rtre. 2091 f. 51 y 51 v.—Rtre. 2097 f. 54 y 54 v.—Rtre. 2107 f. 167 v. y 168. A. C. d'A.
(8) La Lumia, *I quattro Vicari*, pl. 68.
(9) Zurita, loc. cit. llibre X, cap. XLV.
(10) Rtre. 1554 f. 113 v. A C. d'A.

quan arribà a Sicilia la nova de la mort del rey Johan (19 Maig 1396) y poch després la solemnial ambaxada per fer saber al duch de Montblanch son nomenament en rey d'Aragó. Aquest fou lo cop de gracia a l'insurrecció per tal com los rebels vegeren que d'aleshores tindrien enfront la poderosa Confederació catalana-aragonesa. Lo rey Martí d'Aragó després de pacificada l'illa y nomenat un consell de catalans y sicilians qu'assessoressin lo jove rey Martí de Sicilia, partí de Messina lo 14 de Desembre per venir en Catalunya, passant abans per Avinyó per tenir vistes ab lo nou papa, son parent Pere de Luna, dit Benet XIII.

De l'estada y dels fets de Martí de Sicilia en l'illa després que son pare vingué a nostra terra promogut a la dignitat reyal, poch ne podèm dir per no haver pogut efectuar una investigació en los arxius sicilians. Sols esmentaré alguns fets que he obtingut de diverses fonts consultades y dels documents del temps de nostre rey Martí l'Humà que fan relació a Sicilia.

Lo rey Martí de Sicilia consolidà l'estat de tranquilitat en que son pare dexà'l regne confirmant los privilegis de les ciutats y viles reyals a fi d'instaurar lo benestar del poble qui desitjava verament gaudir de pau y veures amparat de la Justicia (11). Concedí nombre de generoses recompenses no sols als nobles catalans que l'ajudaren a la pacificació de l'illa, adhuch als matexos barons sicilians a fi d'atraurels y tenirlos propicis. Tingué de lluytar no obstant ab les intrigues y prevencions existents entre'ls nobles sicilians y catalans.

---

(11) A 20 de Febrer de 1397, Martí aprovaba los capítols d'amnistía a Palerm. Los palermitans feren vives instancies al rey a fi que's coronés *in la dicta chitati di Palermu in lu lucu usato et consuetu.*—La Mantia Giuseppe.—*Su i piu antichi capitoli della cittá di Palermo, dal secolo XII al XIV e su le eondizioni della cittá medessima negli anni 1354 a 1392,* pl. LI. Palermo 1916.

Los messinesos demanaren al rey Martí que volgués confirmar l'exenció al pagament de gabeles sobre exarcia per les naus (sartiame) y bescuyt, establerta en les *Pandette,* y'l rey ordena: *Remaneat dicta cabella pro nunc propter necessitatem guerre; sed finita dicta guerra placet regie Maiestati quod petitur.*—La Mantia Giuseppe, *Le Pandette delle gabelle regie antiche e nuove di Sicilia nel secolo XIV,* pl. XLVII. Palermo 1906.

També'ls de Catania cregueren oportú presentar al rey los nous capítols per l'exercici de la gabela de la tintorería la qual les havía estat concedida en fèu perpetual pel rey Frederich III en 1375. Los dits capítols escrits en sicilià que foren aprovats en 1401, domostren que l'art de la tintorería era allavors florexent a Siracusa.—La Mantia Giuseppe loc. cit. pl. XXIX. A més los nous capítols de la gabela del vi en Lentini, foren en 1400 *confirmati et acceptati in lu generali consiglu.* Item item pl. L. Axí com *Le Pandette di Corleone,* pl. LI. La ciutat de Paternó en 1401 presentà en Catania al rey Martí alguns capítols concernents lo dret penal.—La Mantia Vito. *Consuetudini di Paternó,* pl. XV.

Les relacions entre abdos reys Martins, no cessaren ni minvaren may; y no foren solament de pare a fill, sinó que en lo polítich y diplomàtich eren frequents y estretes, de manera que quasi pot ésser dit que abdos regnes ne formaren un sol y'ls subdits sicilians eren considerats per Martí lo vell com sos propis subdits naturals.

A les darreríes del any 1398, un esdeveniment vingué a alegrar la fam lia reyal siciliana. Lo dia 17 de Novembre la reyna donà a llum un bell infant. Llur goig de pares y de reys, durà poch. La vida d'aquest plançó s'esvahí ràpidament; morí de desgracia (12) abans de dos anys. La pobre reyna María no mólt forta de salut, no resistí aquella greu dissort; en 25 de Maig de 1401, atacada de glànola, moría en lo castell de Lentini.

L'any seguent 1402, Marti l'Humà concordava definitivament lo segon matrimoni de son fill Martí de Sicilia ab Blanca, filla del rey de Navarra. Les noces se verificaren per procura. La reyna Blanca sortí de Valencia y arribà a Sicilia a principis de Novembre del mateix dit any. Poch temps romangueren plegats abdós reyals esposos puix tres anys desprès, Martí de Sicilia embarcaba per venir a Catalunya, ahont no era tornat d'ençà de sa sortida en 1391, a fi de visitar sos pares y'ls regnes que desprès havía de governar. Abans d'abandonar l'illa declarà y nomenà la sua muller vicaria, governadora y administradora, donantli amples facultats en tots los afers del regne (13).

En Martí de Sicilia degué sortir de son regne a primers de Janer de 1405 ab bon acompanyament de nobles catalans; aturà en Sardenya y Còrcega y arribà a Provença ab objecte de conferir ab lo papa Benet y formar ab lo rey Lluís de Napols una lliga contra'l rey Lancelau principal sostenidor del papa Bonifaci de Roma, lo qual desautorisat pel rey Martí l'Humà, no tingué bon reeximent (14).

Lo rey de Sicilia arribà a Badalona lo divendres 20 de Març

---

(12) Amico Vito—*Catania illustrata*, vol. II, pl. 260 – Carnevale Giuseppe, *Historia e descrittione del regno di Sicilia*, vol. I, pl. 74.

(13) Lo dit rey de Sicilia nomenava la seva muller vicaria governadora y administradora del regne donantli amples facultats d'exercitar lo poder ab mer y mixte imperi en tots los afers tan civils com criminals y ab ilimitat poder, aprovant tot quant sería comandat als castlans, gents d'armes y a tots los ministres qui havien d'obehirla com si fos lo mateix rey. Li concedí a més, que pogués mudar, treure y crear nous oficials y ministres y fer us com cregués més útil de les rendes del real patrimoni.—Testa.—*Capitula regni Siciliae*, vol. II, pl. 182, apud Beccaria *La regina Bianca in Sicilia*. pl. 13.

(14) Girona y Llagostera, Daniel.—*Itinerari del rey En Marti*, pl. 161, doc. n.° 24.

següent ab cinch galeres y'l dimars darrer dia del dit mes, entrà a Barcelona (15) hont li fou feta per la ciutat solemne festa durant tres dies. Nostre rey feu saber l'arribada del seu fill als reys de Castella y a altres personatges (16).

Poch temps durà la tranquilitat de Martí de Sicilia en nostra terra puix la nova de la rebelió siciliana y les proporcions que prengué l'obligaren a embarcar en Barcelona a 5 d'Agost del dit any (1405) per retornar prestament al seu regne. S'arribada posà un fré als barons revoltats, los quals ja en gran part havien estat sotsjogats per la reyna Blanca qui ab una energía y talent poch comuns s'era constituída en defensora del trono de son marit absent. Ab tot, no pogué remeyar les greus dissensions entre En Bernat de Cabrera y Sanxo Ruiç de Lihori incompatibles dins lo Consell del Rey, que terminaren ab l'expulsió d'En Bernat de Cabrera qui fou enviat a Valencia a presencia del rey Martí d'Aragó.

Lo 19 Desembre de 1406 (17) la reyna Blanca de Sicilia infantava un bell fill qui fou nomenat Martí (18). Aquest infantó morí abans de cumplir l'any, fent inutils tots los projectes de son matrimoni ab la filla del rey Lluís.

L'illa de Sardenya era feya més de vint anys en sa major partida en poder dels rebels contra'l regne d'Aragó. Mort lo darrer Jutge d'Arborea sense fills, Brancha d'Oria pretengué apoderarse de l'illa, y apoyat per la Senyoría de Gènova pretengué arrebatar los castells de Caller, Algher y Longossardo, darrers llochs hont dominava'l rey d'Aragó. Elionor, muller del dit Branca d'Oria, tenía una germana qui havía nom Beatriu casada ab lo comte de Narbona y aquest ajudat pels naturals, pretenía apoderarse de l'illa.

Les coses anaven pitjorant de tal manera que'ls concellers de Barcelona cridaren l'atenció al rey Martí l'Humà, qui determinà formar una expedició per acabar aquell greu estat d'insurrecció. En Martí de Sicilia, tenint lo seu regne completament pacificat, oferí de contribuir ab altre exèrcit a l'expedició de son pare y adhuch s'oferí d'anarhi personalment. Vençudes les resistencies paternes, anà a Trapani a fi d'Octubre de 1408 ab idea de venir a Catalunya conferenciar ab son pare per deliberar sobre la campanya;

---

(15) *Manual de Novells Ardits.* Vol. I, pl. 137.—Zurita, diu que'l dit rey arribà'l dia 3 d'Abril, loc. cit llibre X, cap. LXXX.

(16) Girona y Llagostera, D. loc. cit. pl. 163. doc. 29.

(17) Lletra Reyal (sense numeració) del Arxiu municipal de Gerona. Apendix n.° I.

(18) Girona y Llagostera, D. loc. cit. pl. 197. docum. n.° 9.

emperò al desembarcar en Algher les noves eren de tanta gravetat qu'acordà de no moures fins haver pacificada l'illa, y trameté una crida general a tots els nobles de Catalunya y Aragó. Per les simpaties qu'aquest princep tenía en la nostra terra, no hi hagué cap familia noble catalana que dexés de pendre part en la campanya. En 29 Juny reunits abdós exèrcits català y sicilià sortiren de Caller anant davant de Sant Lurí hont l'endemà se donà una gran batalla favorable a les armes catalanes y sicilianes.

Lo rey de Sicilia trameté tantost Mossèn Jaume Roura a son pare ab la bona nova de la victoria (19) que nostre rey rebé essent en Bellesguart y com trofeu de guerra li fou tramesa la senyera del comte de Narbona y les cotes dels vuyts soldats que la guanyaren, tot lo qual fou penjat en l'interior de la Seu de Barcelona (20). Era tanta la fama del rey Sicilia y del exèrcit català que l'illa's donà per vençuda y sotsmesa. En Barcelona se feren grans festes y alimaries (21). Lo rey cavalcà y baxà a ciutat tancantse en la Seu hont tingué novena y's feren grans pregaries y professons (22).

En l'endemig, Martí de Sicilia s'era retirat a Caller per dexar passar les fortes calors estacionals abans de termenar l'excursió per l'illa. Allà, atacat de greu malaltía, morí lo 25 Juliol 1409, essent soterrat ab gran solemnitat en la Seu de Caller ab els nobles y cavallers qu'havien mort en la darrera batalla.

De l'humanal curiositat es estat sempre pastura preferent, més que'ls grans fets de l'Historia, les íntimes ocorrencies de la vida, les picants aventures d'alcova ò de saló, les intrigues del dia,'ls capricis de la moda, del luxe y totes les extravagancies del món femení.

Móltes són les rahons que fan agradós tal genre d'historia: la raretat de les coses contades, la genialitat de les observacions, lo relliscós del recontar, la reproducció al viu de quadres humanals, y la pintura alegre d'escenes de familia, fan atractives les histories de costums.

La descripció dels personatges per l'historia política'ns avesa

---

(19) Rtre. 2252, f. 97. Arxiu de la Corona d'Aragó.

(20) Rtre. 2252, f. 96 v. Arxiu de la Corona d'Aragó.

(21) *Manual de Novells Ardits*, vol. I, pl. 162.

(22) Girona y Llagostera, D.—*Extinció del Casal de Barcelona.* —En lo Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, 1910.

a vèurels sols en los actes oficials, vestint la bèlica armadura lluytar heròycament en los camps de batalla, ò bé absorvits en pregones meditacions per lo treball legislatiu; l'altra historia, l'anecdòtica,'ns mostra qu'ells disputaven, jugaven, menjaven, bevien y atenien a totes les minucies de llur vida privada. Donant relléu als fets més nimis, nos descriu les festes, caceres, jòchs, torneigs, los amors; nos fa admirar los gustos refinats, la riquesa de la vaxella, la varietat de les joyes, la finor del cisell de les monedes y segells, lo pacient treball d'iluminació de llibres y pergamins, la exquisitesa en los perfums, la suntuositat en la indumentaria y'l genit immortal en les diverses manifestacions de la cultura dels pobles.

Una font preciosa per l'estudi de la vida privada són les lleys suntuaries; puix en elles a la prohibició d'usar tals ornaments ò objectes, s'hi afegeix la exacta descripció dels usos y costums, de les pedres, estofes, mobles; nos mostren la sala suntuosa d'un palau patrici; nos permeten entreveure un convit brillant de vaxella d'argent, nos inicien en los secrets del *boudoir* d'una dama. Nos fa a més l'estudi de la industria d'una època; puix lo fet de prohibir, per exemple, lo luxe de sedes y draps en el vestir, indica l'existencia d'una florexent industria. Per causa d'aquest luxe, fins los sobirans eren plens de deutes y devien sovint cridar la liberalitat interessada d'un feudatari, ò'l préstech usurer d'un banquer, per sostenir l'apariencia de suntuositat; de lo qual ne fan fè y testimoni nombrosos documents de préstech y mutuals contractes en la curia reyal. En ells se veu que'ls més preciosos objectes d'art orfebre, les matexes corones y demés atributs de la sobiranía y reyalesa, passaven sovint temporalment del tresor reyal a mans dels juheus usurers, per treure d'angoxa l'estat econòmich dels sobirans.

Ja des la fundació de la monarquía normanda'l luxe en Sicilia fou grandíssim (23). La fastuositat y explendor existents en los segles XII y XIII en la cort de Sicilia, la nova florida de les Arts, de

---

(23) Era lo stato piu fiorente d'Europa, il più ricco di tesori e di credito, di comerci e di armi proprie. Palermo, la suà città capitale, unendo al incanto della posizione lo splendore delle magnificenze, la vita e la civiltà dei suoi trecento mila abitanti, non avea che due città nel mondo che potessero rivaleggiarla: Costantinopoli e Bagdad; e pure nella capitale del impero d'Oriente vestivan di seta l'imperatore e le persone a lui più strettamente collegate di famiglia, mentre quando tra le feste del Natale del 1130 pigliava in Palermo la corona reale quel Ruggiero che dal suo trono dell'Isola dicevasi «Re d'Italia», tutte le richezze e le magnificenze del mondo potevano dirsi adunate in questa città, e vestivan di seta fino i valleti del corteggio reale.

Quedam profetia.—Una poesia siciliana del XIV secolo, per Stefano Vittorio Bozzo En Archivio Storico Siciliano, A II, fasc. 1, pl. 66.

les Ciencies y de les Lletres, lo ressorgiment de la poesía qui després se féu tan cèlebre que meresqué les lloances tributades per Dant y Petrarca, seguiren en aument durant los segles XIV y XV; y si'ls barons y magnats qui eren en la cort degueren seguir los usos y costums reyals, l'afany de luxe per imitació y per codicia s'estengué fins les classes més humils. Emperò prest vingueren les lleys repressives. Axò no era nou; car ja en Roma, August havía sentida la necessitat de modificar lo luxe de les dònes. Carles de Anjou, expoliador sense mercè de Sicilia, fou qui inicià les lleys repressives que sots lo títol de *Sumptuariœ* foren en lo XIII y XIV segles.

Se prodigaven grans quantitats en festes, caceres, convits, ornaments preciosos, texits d'or, draps de seda, de zeytoni, adornats de vayrs, marts y arminis, brodats d'or y argent; en armadures brillants, caballs coberts d'hosses ab les armes senyorials, perfums orientals selectes, pedres, perles y joyes riquíssimes. Les dònes, causa principal d'aquell luxe, lo sobrepujaven en totes ses manifestacions.

En aquell temps les dames havien mólta cura de la llur persona, de la netedat y fragancia de cors, tal que Francesco di Barberino diu: *se le donne attendesson tanto a lavar la sua mente, quanto elle attendono a lavar la faccia incontamente diventeriano di cratura umana angelica* (24). Per axò'ls inventaris se troben plens d'objectes de *toaleta,* miralls montats sobre ivori, argent y or ab esmalts, pintetes, collars, flascons d'olors y una munió de petits objectes indispensables a la vanitat femenina.

Giovanni Boccaccio descriu les pràctiques refinades y'l luxós parament de llit d'una cortisana de Palerm: parla de *lançol bell e prim e listat de seda, e puys una vanova de cotonina xiprina blancha ab alguns obratges* (bucherame cipriana) de coxins brodats, de pitxers plens d'ayguanaf y d'essencia de llessamí, de confiters d'argent, de copes cisellades plenes de vins,etc. Descriu també minuciosament totes les íntimes funcions d'un bany migeval: les esclaves que portaven los llençols de seda finíssima, los perfums, lo savó almesquiat y altres mil objectes necessaris (25).

Le luxe deployé à cette epoque,— diu Violet le Duch (26)— *dans les chambres à coucher des princes et des princesses est*

(24) Barberino, Francesco di. - *Del Reggimento e de'Costumi delle donne,* pl. 135, Roma 1815.

(25) Boccaccio Giovanni.—*Decamerone,* jornada VIII, novella X.

(26) Viollet-le-Duch.—*Dictionnaire raisoné du mobilier,* vol. I. pl. 179.

fait pour nous surprendre. Les lits sont entourés d'etoffes precieuses tissées de riches couleurs brodèes d'argent et d'or; on les surmonte de ciels avec lambrequins, courtines, dossiers, pendants.

Los barons tenien costum de portar vestits de drap de porpra, seda, llana, texits y brodats ab fil d'argent y or; y's feyen venir draps de París, Rouen, Firenze, Lucca, Barcelona, Venezia, Pisa y Genova.

Una característica del luxe migeval fou la pompa en los convits y l'immensa riquesa de la vaxella d'argent pe! servey de taula: canalobres, bacines, plats coberts, copes finament tallades y cisellades, fruyteres d'argent ab esmalts, etc. (27).

En un inventari del Castell de Castiglione s'esmenten *tobalias quatuor de mensa cum listis de seta, tobaliam aliam de serico cum listis de auro.* En l'inventari de Manfredo d'Alagona hi hà taces, vasos, coltells, plats, salers d'argent y or adornats d'esmalts. En l'inventari dels objectes confiscats a Enrico Rosso, comte d'Aidone, són nombrosos los objectes de gran valor artístich; y malgrat qu'en sa fuyta s'emportà la major partida y més escullida de ses riqueses, romangué no obstant en mans de sos confiscadors vaxella abundant y rica per aparellar una taula de gran senyor (28).

Ab l'arribada de Blanca de Navarra,'s refermà'l luxe en Sicilia, puix la dita reyna importà les costums refinades de les dònes d'aquella terra hont y en especial a la Cort, era gran la influencia de les costums franceses; y les regines de Navarra feyen portar de França joyes, brodats, etc. (29).

Lo famosíssim inventari de joyes de la reyna María de Luna, es una síntesis del luxe femení. Les dites joyes y objectes foren trasladats de Catalunya a Sicilia per ordre del rey Martí que les havia heredades (30).

Bressols de luxe y refinament foren les costums que venien ja de la república democrática de Firenze ò de la república aristocràtica de Venecia; y'ls brocats finíssims, los velluts, rasos y brodats d'or, eren dignes de formar l'habillament de les bellíssimes dames de la llacuna de Sant March. Venecia era'l mercat de les bagate-

(27) Francesco da Barberino descriu un banquet: Frondi con fiori, tappèti e zendadi. Sparsi per terra e gran drappi di seta, con belle frange e ricami alle mura. Argento e oro e le mense fornite. Cucine piene e varie imbandizioni. Donzelli acorti a servire.—loc. cit. part V.

(28) Lanza di Scalea.—*Donne e gioielli di Sicilia,* pl. 128.

(29) Lanza di Scalea, loc. cit. doc. I, pl. 321.

(30) Item item, pl. 39.

les femenines y d'estofes precioses; de Venecia sortien los draps de seda, de Venecia los orfebres extrangers prenien los models de les joyes y argentería. Venecia a més del mercat del vidre era'l intermedi entre la França y'l Llevant. Voltades de tantes riqueses, les dònes sicilianes no podien y quasi no devien conservar lo plaher per la simplicitat primitiva. (31)

La manía del luxe arrivà al punt qu'un cronista deya: *adeo divites effecti fuerunt quod spernabant aliquod metallum in eorum vestimentis impònere, sed in eis argentum universaliter imponebant* (32).

Aquest luxe en Sicilia que suscità les ires de severs censors, aquest luxe que Muratori califica de *morbus infectans,* aquest luxe, cal repetirho, fou útil per tal com mantingué en lo XIV segle la recordança d'aquell explendor passat, entre tanta miseria, y perque conservà y salvà les arts industrials en uns temps que semblaven sols fets per manejar les armes y en los que's consideraven més útils y necessaris los soldats que'ls llibres (33).

Si considerèm lo rey Martí de Sicilia, un cop pacificada l'illa, passat del camp de batalla al palau reyal, desades les armadures de guerra y cambiades per los vestits fastuosos de la cort; de la vida agitada de campament a la tranquila de familia, acompanyat de sa jove muller qui a sa hermosura unía gran talent y energía poch comú, veurem com sentí ben tost tot l'atractiu de la vida íntima de familia y la fastuositat de sa cort; y tot governant serenament y justa son reyalme, se donà a la expansió y al conreu de les Ciencies, de les Lletres de les Belles Arts en totes les manifestacions de l'humanal cultura, com expansió de son esperit qui per educació ne sentía la necessitat, com l'havien sentida sos predecessors, en especial son oncle nostre rey Johan I.

Una de les coses que fan més honor a Martí de Sicilia y mostren la seva cultura es son amor per l'estudi dels clàssichs. De Catania, demanava (5 Juny, 1397) a Matheu del Carrecto que li dexi'l poema èpich referent a la guerra civil entre Céssar y Pompeu, ò sia la *Farsalia* escrita pel cordobès Lucanus, dihentli: que tindrà *gran plachiri di exercitari et legiri Lucanu in franciscu* (34).

---

(31) Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 53.

(32) Piazza, Michele da.—*Biblioteca aragonense.*

(33) Narbone.—*Storia letteraria della Sicilia,* vol. X, pl. 148.

(34) Beccaria Giuseppe, *Spigolature sulla vita privata di re Martino,* doc. I, pl. 97.

Totes les noticies consignades en aquesta part del discurs de les quals no s'esmenta la procedencia, són tretes de la matexa obra d'En Beccaria.

Ço que dit manuscrit fos en *franciscu* ò sia en francès, demostra que'l dit rey conreuava'ls idiomes extrangers. Son pare,'l rey Martí l'Humà, demanava (16 Octubre 1399) an Pere Palau, tinent les claus del Arxiu reyal de Barcelona, *lo llibre d'En Valeri Màxim scrit en pergamí* (35) y li mana d'entregarlo an Miquel Ces Planes, escrivà de ració de la reyal casa siciliana, qui'l portarà al rey son fill; y a son procurador reyal (15 Juny 1407) li encarregava que li trametés a Barcelona *deu dotzenes de pergamins de cabrit de la forma major, qui sien rasos sustanciós e blanchs per continuar e acabar I. missal que fem fer per ops de nostre mólt car fill lo rey de Sicilia.* (36) Aquest rey tenía en son palau una Biblia que li havía estat prestada pel Monestir de Santa María de Novaluce al qual assignava un donatiu d'onze unces anyals mentre'l rey no restituhís lo llibre al monestir. Axò nos indicarà en quin preu eren tinguts los llibres en aquells temps. (37)

Lo rey Martí no's limitava a gaudir egoísticament los estudis literaris y cientifichs, sinó que protegía lo conrèu de les Ciencies y Lletres: subvencionava estudis al provincial del monestir de Monte Carmelo en Catania, a Tucchio di Benamato de Siracusa per ampliar al extranger sos treballs en dret canonich; y a mòlts altres a ses despeses en la famosa universitat de Bologna. A Messina y a altres ciutats sicilianes fundà escoles d'*Humanitats* que mancaven en absolut.

Donà tota sa protecció a les Belles Arts. De la pintura, n'es mostra palesa un tal Guillèm Peronti pintor, elegit familiar seu y l'encàrrech fet a mestre Nicoló di Siena, famós artista, qui pintà les armes reyals en un penó de seda laborat d'or y argent per la trompeta del rey. Una de les Belles Arts que'l rey amava ab més passió era la música y l'harpa'l seu instrument predilecte. En Pericó de Carreres, probablement català, mestre seu, rebé per ses llissons d'harpa abundants quantitats de diners y donatius. Altre

---

(35) A. C. d'A. Rtres. 1140, f. 145. En Rubió, *Documents per la historia de la cultura mitjeval catalana.*

(36) Girona y Llagostera, D. loc cit. doc. 42, pl. 203.

(37) Los llibres, per la dificultat d'escriurels, la escassetat de persones qui's dedicaven a les copies, y les miniatures costoses de que eren adornats, eren excessivament cars. Com mostra de çò que'ls llibres costaven, en 11 de Març de 1354, en lo convent de Sant Domenico, fra Stefano di Mallano, lector, per l'escrit en pergamí d'un recull de de les epístoles y evangelis, *secundum formam aliòrum librorum consimilium conventus predicti,* feu pagar dues unces d'or; y en 8 de Janer de 1413 un tal fra Matheu di Pirosa donà al clergue March di Blasi un séu breviari ab la condició que devía ajudarlo en vida subvenintlo *de aliquibus rebus ipsi indigentis,* y, després de mort, ferlo sebolir *suis sumptibus et expensis.* Beccaria loc. cit. pl. 20.

artista sonador d'harpa, un tal García Segarra, també participà d'aytals munificencies y diners *ut emeret cordas pro alpa domini regis* y també *pro emendis fidibus ad opus alparum domini regis;* a més altres quantitats per claus d'argent daurat y per pells vermelles per cobrir les harpes del rey. No eren aquests solament los artistes protegits, puix se troven altres músichs com Johan Lopem y un cert Nardo a qui'l rey fa donar diners per mediació de mossen Pere Serra, Cardenal de Catania, y no oblidava de socórrer lo dit García en sa greu malaltía.

Com se veu'l rey apreciava verament en los altres totes les qualitats y les aficions que ell mateix sentía, y tenía sempre la porta oberta a tota classe d'artistes: adquirint selectes instruments, costosíssims en aquell temps. (38)

En la edat mitja'ls jòchs constituhien una passió mólt arrelada y formaven part integrant de la vida ciutadana. Uns eren destinats a desenrotllar y exercitar lo cos: com la gimnassia, les justes, los torneigs, la cacera, l'esgrima, la ballesta y la pila (pilota). Altres eren jòchs d'atzar, los quals eren diferents segons les comarques y'ls temps. A Sicilia s'usaven en aquella època los jochs de la *Zara* (daus), del *terzu or di la gallecta*, lo dels *birilli*, *plasterii*, *ballottolini*, *libri*, *tornioli*, les cartes y'ls escachs. A tots era aficionat lo rey Martí: la cacera, la ballesta, la pila y àduch lo torneig exercità lo dit rey. A més de les nombroses lletres de nostre rey Martí en que tracta y tramet al de Sicilia, cans de mostra y falcons grifants, se trova un tal Guglielmotto di Angelica qui havía cura dels objectes de cacera del rey de Sicilia, y aquest li fa pagar certa quantitat *pro expensis sibi et falconibus et aliquibus aliis secus euntibus venatum de mandato domini regis.* També feya pagar a Maczullo Rugillo fuster de Catania per astes ò llances de justa, y a altre Matheu Rigillo per construcció d'un camp clos prop del castell Orsino de Catania dins lo qual lo mateix rey Martí feu torneig contra Guillèm Xuan, qui devía ser un dels més destres cavallers de la sua època.

Entre'ls jochs d'atzar, les cartes ò naips ocupaven un lloch mólt important. Nostre rey Martí en diverses ocasions se feya trametre jochs de naips y escachs. Lo rey de Sicilia feya pagar per son tresorer en 25 d'Abril de 1399 certa quantitat *pro emenda unius tabuleri* ò sia per un tauler. Aquest servía per jòchs d'atzar com

---

(38) L'harpa era, en aquell temps, de petites dimensions; y era tocada, essent lo musich en peus. L'instrument era sospès al coll, anava provist d'una columna, y la caxa harmònica era foradada lateralment. Generalment constava de vintiquatre cordes al menys.—Viollet-le-Duc, loc. cit. vol. II.

los daus, los quals eren posats en un petit vas dit *pirgo*, dins del qual eren agitats y després llençats damunt lo tauler. També servía per jòchs de càlcul com los escachs. Lo jòch d'escachs constituhía una verdadera passió en la noblesa de la Edat Mitja: les partides degeneraven a voltes en baralles y desafiaments. Aytal jòch es mólt citat en los escrits y noveles de l'època (39) ço que prova l'ample part que tenía en la vida. Les dames hi jugaven mólt també, lo qual demana una certa cultura espiritual y un hàbit d'aplicar l'inteligencia al càlcul y a combinacions. Del sigle XII al XVI no hi havía dama que no sabés més ò menys jugar als escachs. Avuy potser no'n podriem dir tant.

Lo rey Martí de Sicilia tenía una gran predilecció pel joch dels escachs y'l de la *zara*. Los comptes de son tresorer Nicoló di Castanya ne són bona prova. (40).

En aquella època lo temps en que's jugava més era per Nadal. Allavors com ara, era la festa més cara del any, la més alegre y commovedora, la festa dels dons y presents. En Janer de 1398 lo rey expedía un ordre de pagament *pro ludo fieri consueto in sua camera in festo nativitatis Domini presentis anni*. Per Nadal també eren distribuits donatius y presents y era celebrada la festa ab convits y dinars extraordinaris. Lo rey Martí esplendit en tot, no podía mancar en tal anyal ocasió de celebrar en son palau lo convit de Nadal, y axí's troben en los comptes del any 1398 un pagament a Perrono de Ferrario, per les despeses fetes lo dia de Nadal en lo qual lo rey feu convit general, axí com lo dia 30 de Desembre, fou pagat an Salvador Català, sartre del rey, per draps de *belui* y altres de menys cost ab los qual feu vestir en la dita festa tota la familia reyal y la cort. Independentment de les dites festes, lo rey feya explèndits donatius entre altres an Johan Ventimiglio per estrenes, una unça; a un escuder qui portà la nova de la sotsmissió d'Agrigenti, dues unces; a Sanxo Ruiç de Lihori a més de quantitats en diner, li regalava estofa escarlata per vestir, axí com a Albert Sataria donava quatre unces per haverli portades bones noves de son pare lo rey Martí d'Aragó, y a la muller d'un qui morí per la causa del rey també li trameté socors. A sos servents de la reyal cambra pagava en especie: a Alvar de Campero pagava

(39) Es curiosíssima una historieta picaresca dessus escachs del segle XIII; Huon de Bordeaux, en *Les anciens poetes de la France* vers 7386 y seg.; y altre *Li romans de Raoul de Cambrai*. Apud Viollet-le-Duc, loc. cit.

(40) Rtres. dels anys 1396-1403, fols. 89, 141 y 172 v. Apud Beccaria, loc. cit.

unes sabates y un vestit; a son barber Pere de Gerona tres unces d'or; un vestit de drap català a un capellà de la capella reyal axí com a son cuyner Guillèm Ferran. Interminable sería la relació dels donatius y presents que feya'l rey de Sicilia entre sos parents y servidors. Lo rey se complavía en donar joyes, perles, objectes d'argentería, estofes, sedes; y en ocasió de noces y de bateigs, regalava corcers, armadures, etc.

Axí com lo rey feya presents y donatius, també ne rebía sobretot de les ciutats sicilianes, los quals ne deyen *exenia*, en ocasió de visites reyals a dites ciutats fetes. Girgenti en 20 Novembre de 1398 li oferí cinquanta unces d'or sens comptar les despeses fetes per reparar *il grande Ospizio*, com se deya allavors lo palau reyal, hont devía allotjarse. Corleone, Salemi oferiren llur exenia de vint unces y setanta unces respectivament; Cathania li ofería una conca d'argent; Trapani sols pogué aportar la modesta suma de quinze unces, a que afegí certa quantitat de cera y de vi que l'Aljama dels jueus oferi, les quals foren ja despesades durant l'estada reyal en dita ciutat y sols Palerm com capital que era de l'illa y ab més recursos, podía entregar al rey l'hermosa suma, en aquell temps, de cent noranta unces, les quals aliviaren el exhaust erari reyal.

No eren suficients aytals quantitats per subvenir les necessitats de la casa reyal y en mantes ocasions los subdits devien prestar diners al rey. En 1398 En Bernat de Cabrera, justicier del regne, per proporcionar diners al rey enpenyorà sa vaxella d'argent a un mercader català a fi d'haver certes peces de drap a preu determinat les quals eren revenudes decontinent ab l'objecte d'obtenir moneda comptant de que'l rey n'era en gran fretura per poder tornar a Palerm. També En Ramon Xatmar per socórrer lo rey pignorà son feu dit *lu liveri*. Frequentment s'havía de recorre a la pignoració de joyes del rey y de la regina. En aquell temps en que rès importava un troç de terra venuda emprò la venda ò pignoració d'una joya causava lo més greu dolor, devía ésser considerable el que produhí la pignoració del magnífich fermall fet a imitació de la roda de martiri de Santa Caterina, ornat de perles y pedres precioses, en garantía de dues centes unces obtingudes de Ximeno de Lerda, per pagar les gents d'armes enviades al setge de la terra de Caccamo comandat per En Jaume de Prades. Aytal joya sols podé esser redimida y recuperada quan nostre rey Martí envià les dites dues centes unces per En Lluis Rajadell.

Aquestes estretors pecuniaries de la real casa siciliana no signifiquen que la cort ni'l país fossin pobres y miserables. En iguals circunstancies se trobaven les curies reyals de la nostra Confede-

ració axí com les de França, Navarra y Castella; puix en aquella època'ls reys no sols regnaven sinó que governaven: a ells eren pagats los impostos y subsidis, com eren també ells personalment qui havien les càrregues d.l regne. L'expedició que nostre rey Martí mogué a Sicilia en 1390 fou pagada en part per empenyorament de la vaxella reyal y joyes (41).

Ja hem dit que en l'Edat Mitja el luxe en el vestir havía pres tan extraordinaries proporcions, qu'obligà les autoritats a donar lleys dites suntuaries per refrenar tals abusos. En algunes de les dites lleys, certes teles y robes eren prohibides en absolut, era regulada en altres l'exhibició de pells, vayrs, marts, arminis, y també les joyes, perles y altres pedres precioses que'l caprici femení y la moda suntuosa de l'època havien introduhides. La concessió de certes insignies reyals, com en nostra Confederació era *La correja* ò be la *Leona parda*, donaven dret al us de les dites coses prohibides, les quals no's podien vestir, emperò, si no eren portades les insignies reyals (42).

D'aytal prohibició n'era exent lo rey Martí qui vestía y adornava sa persona ab les mes triades teles, estofes, draps, pells, y joyes, lo qual devía fer anch que fos solament per conservar davant les turbes lo prestigi de la realesa.

Del guardarroba del rey Martí de Sicilia, se fa esment de varies camises de tela sotil, y laborades de seda (43). A mestre Joan Blanco, sartre del rey, li fou pagada certa quantitat per uns draps de llana vayrs a ops del rey, dels quals s'en feu fer, dos parells de càligues y un caputxó. Se parla d'altres draps de grana per una *choppa*, de vayrs gris, zaytoni vellutat vermell de que foren fetes les mànigues y les *trombes* dels *punyals* ò sia extremitat ornamental inferior de les mànigues (44). Se compten varis gipons, (45) gramalles, caputxes

---

(41) Apendix doc, n.º II.

(42) Girona Llagostera, D loc. cit. pl. 165, doc. 37.

(43) La camisa no fou usada en la manera d'avuy fins la segona meytat del segle xiv. Anteriorment eren com túniques llargues, sovint dutes per damunt del vestit. Es realment ab lo Renaxement que vingueren novament la netedat del còs, la roba interior de tela començà a pendre una part mólt important en lo vestuari. En l'Edat Mitja s'usaven no sols camises de fil anch de seda. En la trossa de la major partida de les dames sicilianes se troven camises de fil y de seda brodades ab fil d'or y sedes Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 212.

(44) Les *trombes* de les mànigues eren la part interna de les matexes, nomenades axí per la semblança ab les trompes. Los *punyals* ò punys eren la part més inferior de la màniga que arribava als punys. *Ornamentum pugni seu assuta extremæ manicæ fasciola*. Du Cange. *Glossarium*.

(45) La paraula *gippons* es l'abrich: *vestis superior quod ceteris vestimentis super induebatur, presertim hiberno tempore et ad iter faciendum*. En català es *gipó*.

y *choppes*. S'esmenta drap florentí dit *blankecla* de que's feu un capellet; drap de vellut carmesí y draps d'escarlata de *lira* (46), de que sortiren diverses jupes, caputxes, calces, etc. ab pells de vayrs per forradures; una peça de xamellot negre, y un mantell per la pluja, forrat de drap vert de Florença. La *choppa* era una especie de túnica de cort que vestien tant els homes com les dones; també era dita gramalla. La reyna María de Sicilia ne possehía una forrada de trescentes setanta cinch pells d'armini (47). Lo rey Martí ne possehía varies de *zendado* azeytoni avellutat vermell, negre, vert, les quals eren forrades segons les estacions del any de pells de vayrs, arminis, marts ò be de seda; una d'elles era forrada de set cents vayrs. Les dites *choppa* eren vestides en actes solemnials; y axí la negra servía al rey per concorre als oficis divinals de Divendres Sant. Una altra ne tenía de vellut negre brodat d'àguiles blanques comprada a un mercader català que costà a dinou florins d'or d'Aragó la cana

La *zona* recordava l'antich vestit sacerdotal: era un ornament entre la faxa y la cintura. La duyen los homes y les dònes y era de pell, de seda, de texit d'or ò d'argent, adornada de pedres, ricament brodada: en ella hi entrava amplament la fantasía,'l gust artístich y'l valor. Se'n troben móltes en los senyors y dames sicilianes dels segles XIV y XV (48). Les del rey Martí de Sicilia eren d'argent y entretexits. Ostentava ademés la divisa de la *Leona parda* y la *Doble coroua* que li provenía de sa cosina l'infanta Violant d'Aragó casada ab Lluís II, duch d'Anjou, rey de Nàpols y Jerusalem (49).

Ahont se despesava mólt luxe era en la *correggia*, cintura ò

(46) Lo drap de *lira* era un drap procedent de Liria, ciutat prop de Valencia, hont era florexent l'industria de la fabricació dels draps. En los documents de Sicilia se troba alguna vegada esmentat *panni catalanischi* y panni barcellonesi. Drap de grana era una clase de drap que'n deyen *scarlatum* per lo color que sempre li era dat.—Beccaria G. loc. cit.

(47) *Item, pro precio vayrorum CCCLXXV de quibus fuit infurrata quedam choppa ipsius domine regine facta di dicto panno, emptorum ad racionem de uncia una et tarenis quindecim per centenarium on V. Item solute sunt, pro uno profirio de armeniis pro circuito dicte choppe, videlicet in fimbriis, on. VIII.* Profirio ò porfirio es lo mateix que porfilium ò perfilum, significa aquell ornament de pell, ploma, ò seda qu'era posat a la vora del vestit per més artístich acabament.—Du Cange, loc. cit. Beccaria loc. cit. pl. 129.

(48) Lanza di Scalea —*Enrico Rosso e la confisca dei suoi mobili, in Casteglione*, pl. 154.—Salomone Marino —*Le pompe nuziali e il corredo delle donne siciliane nei secoli XIV, XV e XVI.* Archivio Storico Siciliano, anno I nuova serie pl. 208 y seg.—Garufi. Dott. C. A., *Ricerche sugli usi nuziali nel Medio Evo in Sicilia.*

(49) Bofarull.—*Los Condes de Barcelona vindicados,* vol. II, pl. 289.

cinyell. Generalment les corretges eren de cuir; emperò per privilegi ó distinció eren de seda. Era comú als vestits tan militars com civils. En los comptes del tresorer, se nomena ab la paraula *Chintum* una *correggia* del rey Martí, y fou pagada certa quantitat a un tal Intrigliolo, per comprar or filat y seda de tres colors verda, blanca y vermella per brodar la dita cintura.

Lo rey Martí a més de l'*impresa* (50) de la *Doble corona* possehía una *giarrettiera* ò lliga-cama, la qual potser obtingué d'Anglaterra llavors que morta sa primera muller la reyna María, entre'ls varis sobirans d'Europa qui trameteren ambaxadors solicitant tractes de matrimoni per reyals princeses, hi hagué lo rey d'Anglaterra per una filla seva (51).

Es curiós en la guardarroba del rey Martí lo gran nombre de sabates que possehía; més de trenta parells, totes solades ò *insumellate* com deyen en Sicilia y totes fetes de drap de *lira*, fora de un parell de drap de grana.

Los documents nos diuen que'l rey Martí portava una *targa* de vellut negre brodada ab fil d'or, ornada d'or y argent ab fris, llaços y cordons d'or y seda; cobría son cap ab un capellet de drap blanch y vermell de llana, en lo qual portava penjades cada una per una cadeneta d'or mil duescentes *lettere* d'argent daurat fetes per mestre Jordi Canaffa argenter. També pagà a mestre Nicolau Zocculo argenter de Palerm per mil *lettere* d'argent daurat laborades de diverses fayçons per altre capellet de drap de *lira*.

Los dits capells, *cappellecti* (52) ò xapellets eren ornats de perles y pedres precioses formant corona ò garlanda. Alguns ornaments dels dits capellets formaven part de la corona, com era *unum trecium garlandi et capelleti auri in quo sunt castoni decem* (53). Aquest *trecium* devía correspondre al *troche* francès, especie de texit de pedres precioses y perles agrupades en botons, flors, etc., lo qual podía ésser adaptat a tots los capellets. Lo rey Martí a més d'aquests capells d'us comú, tenía varies corones d'aur ab pedres y d'argent. Entre elles es esmentada una riquís-

---

(50) Les paraules *impresa* ò *empresa* usades en aquella època equivalen a la moderna de *condecoració*.

(51) Zurita. loc. cit. vol. II cap. LXXIV.

(52) Du Cange.—*Glosarium*, a la paraula.—De Laborde, *Glossaire français du Moyen age*. A la paraula «*Chappel*».—Gay, *Glossaire Archèologique*, a la paraula «*Chapelet*». Xapellet.—Girona Llagostera, D.—Itinerari pl. 33 doc. 24.

«En la cabeza, sacó el Rey puesto un bonetillo que llamaban chapelete lleno de perlas y piedras de gran valor».—Blancas, Geroni, *Coronaciones de los serenísimos reyes de Aragón*. Llibre I pl. 65.

(53) Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 135 y 136.

sima formada per onze flors de lliri ab cinquanta un balaixs, trenta cinch safirs, trenta tres esmeragdes y noranta quatre perles y tenía dos cordons de seda groga y morada per a subjectarla.

Sots lo regnat de Martí foren cedides en penyora als creedors de la Cort, Martino Russo y Simone di Lerda per cent cinquanta onzes: *una sambuca coperta de argento imaltato cum freno suo de argento deaurato*, dues *scalee de argento deaurato cum armis regalibus* y varies garlandes y corones adornades de perles y pedres fines (54).

Lo nostre rey Martí d'Aragó tenía una corona empenyorada a Jaume de Vilaragut per sexanta unces d'or, que després passà en poder de Genusio Porcio, de Messina, també empenyorada, en la qual se comptaven vintiquatre balaixs, vintiun safirs, cent diset perles, enfilades en *quindecimo scobas* y tres perles fixes *in mergulis ipsius corone* (55). Possehía a més de la corona formada de set murons desmontables la qual havía servit per a coronarse sos predecessors, altra formada per roses y marlets ornada de nombrosíssimes pedres precioses (56).

En quant a les armes, les del rey Martí de Sicilia devien ésser en relació ab la seva alcurnia y no devien desmerèxer al costat de les riques y luxoses vestidures. Se troba un tal Vidal Vallgornera qui tenía a son càrrech la cura de les armes del rey, llur puliment, restauració y l'adquició de noves. En les espases y punyals era hont la riquesa mostrava la qualitat del guerrer. Eren laborades d'or, argent y esmalts; de manera que més que instruments d'extermini semblaven artístichs objectes de luxe En un document (16 Febrer 1399) se paga a Nicolau Johanne, mestre argenter, per or, argent y esmalt per adornar *quendam ensem de armis domini Regis et quendam basalardum eiusdem* y per adornar també la veyna de les dites armes; se parla de quantitats *pro pretio unius antibrazialis et unius ale de pecza armatura* y per adob d'un casch ò bacinet del rey. A Berteramo de Monterotundo per reparació d'una cota de malla, axí com fou pagat a mestre Stillecto de Catania per pulir ò brunyir les armes del rey. S'esmenta un bacinet ò sia un helm lo qual se diferenciava dels comuns per tenir en la nuca un perllongament y damunt lo front una visera mòvil. Aquest casch donava nom als guerrers qui l'usaven: y axí se deya un exèrcit de mil ò dos mil bacinets. Altra peça d'armadu-

---

(54) Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 135 y 332.

(55) Gallo.—*Annali di Messina*, vol II pl. 260. Apud Beccaria loc. cit. pl. 42

(56) Girona Llagostera, D —loc. cit. pl. 57, doc. 6 y pl. 60. doc. 21.

ra era la cota, especie de túnica oberta en el pit y llarga fins los genolls, la qual los cavallers vestien damunt l'armadura. Les cotes comuns eren de tela ò de pell, emperò n'hi havía de cadena de metall entrellaçada ò texida.

Malgrat no formen propiament part integrant de les armadures, se troba en los documents a aquestes referents, lo preu d'*unius paris de calcaribus deauratis* ò sien esperons daurats que comprà En Gabriel de Fanlo llochtinent de cavalleriç del rey.

En quant a cavalls y corcers, lo rey Martí devía estar ben provehit y aleshores de sa vinguda a Catalunya en 1405, son pare'l rey Martí d'Aragó tingué cura mólt especial en cercar los millors corcers de son regne per lo cavalcar del dit son fill. (57)

La sella de cavalcar era un dels atuhells hont la moda y la magnificencia regnaven més De diverses pells, draps y cuyrs construhides, brodades ab sedes, pedres y metalls, fins hont lo bon gust artístich, la fantasía y la fortuna permetien disposar. En l'inventari qu'En Jaume de Gravina feu de les joyes que pertanyien a dòna María de Luna reyna d'Aragó, mare de Martí de Sicilia, les quals son marit Martí d'Aragó entregà a Seguer de Perapertusa per durles al dit rey, entre altres coses hi ha: *Item una sella guarnida de drap d aur vert damasquí guarnida de arget daurat, ab dos estreps d argent en que havía senyals de la Senyora Reyna, ab gambals de savastre guarnit d'argent e ha hí una cuverta de drap de lana vert ab los dits senyals. Item un pitral cuvert del dit drap d aur vert damasquí ab nou xapes d argent daurat ab senyals de la dicta Senyora Reyna ab una civella d argent daurat a cascun cap. Item un fre ab les capsanes et regnes de severastrei vert ab slocadura verda e d aur en lo qual ha vintivuyt xapes d argent daurat ab senyals de la dicta Senyora, e sobre lo dit fre una muralla d argent daurat ab un àngel sens ales e un mors de fre ab les caxeres e ab tot l als d argent daurat ab senyals de la dicta Senyora* (58), y altra sella de dòna de vellut vermell tota brodada de les senyals reyals, ab los arçons guarnits d'argent, aur y esmalts ab les senyals reyals. Aquestes selles anaven adornades d'hosses fetes de drap de grana forrat. L'hossa de nostres reys, era formada de tires vermelles y grogues.

De les joyes, podèm esmentar l'anell del rey, obra del argenter En Jordi Carraf, fet d'or de dinou kilats, en lo qual eren gravades les àguiles reyals; aquest anell constituía un dels segells del rey. En altre document se diu que'l rey feu fer noranta anells, dels quals

---

(57) Girona Llagostera, D.—pl. 158 y 159, docs. 7, 8 y 9.
(58) Lanza di Scalea, loc. cit. pl 322.

trenta eren daurats ab la emprempta d'un lliri, los quals oferí'l Divendres Sant en memoria dels trenta diners de Judes.

Malgrat que'ls documents descriuen poques joyes y objectes preciosos d'us personal del rey, no es de creure ni pensar que en una cort tan esplèndida y luxosa com la de Martí de Sicilia, la trossa's reduhís a uns quants gots, taces, escudelles d'argent, alguns pitxers y qualques conques de metall per servir fruytes Per formarse una idea de ço que devia ésser, sols cal llegir l'inventari esmentat de les joyes y objectes de la reyna María de Luna, y l'altre inventari de les joyes de Martí de Sicilia y sa muller María. En ells se parla d'una barca d'or, de varies garlandes, capellets, corones, dues escales d'argent, una ab les senyals d'Aragó y Navarra, altra ab esmalts ab les senyals d'Aragó, de Sicilia y de Barcelona; frontals, collars, paternostres d'or, mólts anells, un sinyell per a dònes parteres, reliquiaris, etc., etc. (59)

Un diploma de Martí conta les joyes de la reyna María. En ell se reclama al Doge de Gènova la restitució de certa creu d'aur, de diversos vasos d'argent y de varis collars los quals *fuerunt serenisimae dominae reginae Siciliae*. (60)

Blanca, la segona muller, procedent de la Cort de Navarra, hont floría'l luxe femení, aportava a l'illa les costums refinades de son país d'origen. No podé per llarch temps gaudir del explendor reyal y de la tranquilitat domèstica. Los turbulents anys de son vicariat y la seva primerenca víduitat en plena joventut, l'obligaren a lluytar com reyna y com dòna. Pochs documents se troven respecte les joyes de Blanca. Mólts y mólt bells ne devía possehir puix la sentencia del 17 de Juliol de 1416 dada en lo castell Orsino de Catania condemnava En Bernat de Cabrera a pagar deu milia florins en smena y satisfacció de les joyes y altres bens presos per lo dit personatge en lo saqueig del *Steri;* y'l valor de les joyes y altres bens robats a la dita reyna en aquella ocasió foren computats sots jurament en tal quantitat per Alfonso Enriquez, almirall de Castella (61). En una lletra dada en Catania a 26 de Maig de 1413 la dita reyna parla d'un seu fermall *lu nostru firmaglu zoè lu balaxu cum li quattro perni* lo qual tenía en penyora per tres mil florins d'or d'Aragó (62). Ademés la reyna comanava a un tal Muni, mestre argenter, de fer un segell ab les sues

---

(59) Rtre. de la Reale Cancellería n.° 18 pl. 101, Archivio di Stato de Palermo.—En Lanza de Scalea.—loc. cit. pl. 331 y seg.

(60) Lanza di Scalea.—loc. cit. pl. 142

(61) Beccaria G.—*La regina Bianca in Sicilia,* pl. 102.

(62) Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 334 doc. V.

armes; y en 21 de Juny de 1415, reclamava a un tal Jordanu, mestre aurífex *ia fu tempu chi tu hay in putiri ki ti fichimu dari per addubbarinilu uno nostro relogiu pichulu* (63). Aytal rellotge resulta en aquell temps objecte de molta raritat, tant més que en el sigle XV, fòra de les *Clepsidres*, sols hi havía rellotges de paret y de gros tamany; car los rellotges propiament dits sols començaren en lo XVI segle. Possehía a més la dita reyna Blanca un anell ab esmeragda que servia com contrassenya en les comissions privades que la dita reyna encarregava.

En lo castell d'Aci, foren trobats a la mort d'Artal d'Alagó, a més de gran quantitat de vaxella y joyes, noranta mil fiorins en numerari. Lo rey Martí ordenà de consignar al reyal tresor, preciosos objectes confiscats als rebells sens excloure, fermalls, anells pedres precioses, vasos d'or y texits. Basta llegir lo testament de Artal d'Alagó per constatar l'opulenta riquesa d'aquella casa (64).

La vida especial que's portava en l'Edat Mitja en que per les continues guerres los reys no podien romandre ni habitar fixament lo mateix palau ò castell, feya que tinguessen de repartir les despeses en fornirlos y repararlos a mida que les circunstancies obligaven l'estada més ò menys llarga del sobirà en algun d'ells. En Sicilia, si bé Catania era'l lloch hont romanía més fixament la cort reyal, los reys tantost eren en un castell com habitaven un palau d'alguna ciutat. Axò feya qu'en Sicilia no hi hagués una veritable mansió reyal que per sa arquitectura externa, per la suntuositat y riquesa del parament interior, sobrepugès a tots altres. L'explendor y'l luxe en los castells, en los palaus y en les esglesies de Sicilia, no era gens de meravellar en un país hont totes les manifestaciones de la riquesa y'l bon gust eren infiltrades en los actes de la vida del poble. Veyèm mólts comptes en els quals se provehien a reparacions de primera necessitat, ja fos per adornar una sala, ja per renovar un rebost y una cunya, provehir de banchs y taules, posar rexa a una finestra, adobar lo llit del infant Pere, posar cortinatges als llits del rey ò de la reyna.

En les festes de familia lo rey Martí era explèndit: axí en lo bateig del infant herèu, se feu una suntuosa festa en la capella que s'instalà en la sala dita *Il paradiso* en lo castell de Catania, ab gran despesa de cera y de clergues als qui foren donats cinch florins d'or. Després tingué lloch lo convit en que foren servits suculents menjars y gran quantitat de confits de sucre presentats en richs y elegants fruyters d'argent. Durant lo dinar alegraren la con-

---

(63) Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 293 nota 512.
(64) Proces Statella, pl. 187.

correncia al reyal convit pifarers calabresos. En una lletra del rey Martí al tresorer de Palerm, en 27 de Febrer de 1401, li demana: *dudichi rotula di chitrata oy cucuzata, e quindichi di pignolata et vintichinqui di mendoli confecti* y li adverteix que *li dicti quantitati di confecti* deuen esser *di li piu fini ki si trovano*. En altra lletra de 5 Janer 1409 encarrega de comprar: *sei carrectelli di confecti, videlicet: dui di menduli, dui di englandru e dui di anisu*. Lo rey obsequiava ab dolços als de sa cort y als parlamentaris. Quan fou finida la festa, se provehí també a les coses menys poètiques y alegres emprò no menys necessaries: son diversos los comptes dels especiers reyals per tota mena de medicines, tisanes, conquassaments, xerops, *ad opus dicte domine Regine et baylarum ipsius domini infantis;* axí com per la llevadora y altres sirventes en la naxensa del infant necessaries. L'especier Ramon Ça-Torra *aromatario domini regis* presentava un compte corresponent als mesos de Janer a Abril de 1399, *pro pretio diversorum lactuariorum, aquarium medicinalium, rosarum, oleorum et diversorum rerum medicinalium* per us del rey, llavors que essent en Palerm *passus fuit illud modicum accidens*.

Lo rey Martí per sentiment y educació era religiós. Axí no sols per rúbrica de la cort reyal sinó per convenciment propi era fervent practicador de les cerimonies del culte catòlich. En aquell temps de fè exaltada y de misticisme, lo sentiment religiós, la creencia, era ço qu'avuy es la ciencia; la manera d'ésser de l'època, feya sens dubte'ls homes.

Lo rey tenía prerrogatives y'l dret de patronat en móltes esglesies y de llurs confraries n'era'l confrare en cap. Se complavía en oferir quantitats al monestir de Santa Croce com feya celebrar aniversaris pel repòs de les ànimes del rey Frederich en la diada d'*Omnium Sanctorum* en la esglesia de Sancta Agata de Catania, axí com també per la reyna Elionor. Pagava a la sua capella reyal, *pro reparacione unius selle ubi sacra reponuntur* (65) ò sía una capelleta destinada a servar reliquies; y feya adobar una orga. Sufragava les despeses a la filla d'Antoni de Ventimiglia per entrar monja en lo convent de Sant Julià, axí com a la filla de Puxi Lançani; y a Pere de Sant Johan y a fra Anthoni de Cathania quan celebraren llur primera missa. Lo rey de Sicilia com els nostres reys de Aragó, tenía sa capella reyal qu'era constituída per capellans y escolans. En Sicilia'ls capellans no sols eren destinats a la celebració de les cerimonies religioses y d'haver cura de la dita capella; tenien a més a llur càrrech

(65) Vè de Saccellum?—Du Cange. *Glossarium*.

l'escola palatina ò *studium curie*, lloch destinat a l'arxiu y cancilleria. Axi per llur càrrech seguien lo rey, feyen sovint de concecellers y en recompensa de llurs serveys eren recomanats pels sobirans al sant pare y honorats de càrrechs episcopals y altres. Entre aquests poden ésser esmentats Jacinte Salelles y Francesch Calabruig, catalans.

Les festivitats religioses que'l rey Martí de Sicilia celebrava ab més solemnitat eren les de la Setmana Santa, per les quals sembla que hagués tingut una més gran preferencia. En la funció del Dijous Sant lo rey Martí practicava'l Lavatori als pobres, introduhint en Sicilia la costum de la casa reyal catalana. Anteriorment, tant en los temps de la casa normanda com en la casa de branca catalana,'s parla en les cerimonies del dit dia, del bisbe ò prelat qu'efectuava'l lavatori, però may del sobirà. Es donchs de Martí que arrenca la costum seguida en Sicilia fins a s'anexió a Italia, de efectuar lo lavatori lo mateix rey (66). La cerimonia consistía en que'l capellà de la capella reyal escullía tretze pobres, que figuraven Jesucrist y sos dexebles, los quals rebien un vestit de drap blanch una camisa de tela, un parell de sabates y una tovallola, tot lo qual era pagat pel rey. Aquest assistit per son camerlench y vestits abdós d'una alba de tela,'s lligaven una tovalla a la cintura, s'agenollaven davant de cada hu dels tretze pobres a qui rentaven los peus, los axugaven ab la tovallola y'ls besaven. Lo servey era una conca d'argent y un gerro ò pitxer del mateix metall. Després de la cerimonia religiosa era servit un sopar als dits pobres consistent en l'anyell pasqual y la lletuga silvestre.

En lo Divendres Sant lo rey vestía la *choppa* ò gramalla negra y concorría als oficis divinals propris del dia seguint la consuetut de la cort de son pare Martí d'Aragó.

---

(66) En un codice que's conserva en la Biblioteca Ambrosiana de Milano, hi hà una descripció de les dites cerimonies feta per Ansala castlà del palau reyal en lo segle XII Sign. A. 98. Infer. fol. 208 v. En Beccaria loc. cit. pl. 76.

Una de les idees que més constantment y fonda ocuparen l'intel·ligencia de nostre rey Martí l'Humà fou la d'assegurar la successió a la corona de sos regnes, per línia directa y llegítima de fills mascles. La fatalitat que planava damunt la familia reyal catalana destruhint los nombrosos plançons masculins en llur més tendra edat, preocupava fondament nostre rey.

A son pare En Pere III, de sis fills varons obtinguts en quatre matrimonis, sols sobrevisqueren dos fills de sa terça muller Elionor de Sicilia, qui foren lo rey En Johan y'l dit Martí l'Humà.

Son germà'l rey Johan, tingué tres fills mascles de sa segona muller Matha d'Armagnac y altres tres procreats en son terç matrimoni ab la bella Violant de Bar; cap d'ells sobrevisqué al pare morint de pochs mesos, y un sol arribà a quatre anys (67).

Lo propri rey Martí, ocupant la cadira reyal per mort del dit séu germà sense successió, en trenta quatre anys que visqué en bona harmonía y amor ab sa muller María de Luna, si bé tingué tres fills mascles, dos moriren mólt petits y sols l'infant Martí, rey qui fou de Sicilia, arribà a la major edat.

Se comprèn donchs la preocupació de nostre rey al veure com la dissort qui havía planat damunt dues generacions de la familia reyal, no dexava menys de perseguir la terça, car los plançons llegítims del rey Martí de Sicilia, morien infantons de pochs mesos, com si una lley fatal de la Natura volgués estroncar l'arbre de la nostra gloriosa y secular dinastía catalana. Tant era'l desig de nostre rey Martí de que no s'extingís la seva dinastía, que malgrat la sua decisió de mantenir fidel recort a la seva difunta muller María de Luna, decidí trencarla casantse ab Marguerida de Prades quan mort son primogènit, Martí de Sicilia, sense fills llegitims, vegé perillar novament la successió a sos regnes.

Ja hem dit que'l rey Martí de Sicilia era joveníssim, devía comptar sols uns catorze anys, quan en 1390 esposà la reyna María de Sicilia per rahó d'Estat, tenint ella bastants anys més que'l séu marit. Aquest, malgrat les qualitats personals de la rey-

(67) Bofarull y Sans, Francesch.—*Generación de Juan I de Aragón*. En les Memories de l'Academia de Bones Lletres, vol. VI any 1898.

na, no'n degué ésser mólt enamorat; y àdhuch demostrà indiferencia y despagament, a judicar lo séu menyspreu y cinisme en la derrera malaltía de sa reyal muller atacada de glànola en Lentini, mentre ell desde Modica escrivía al capità de Catania les instruccions pel cas de morir la dita reyna (68). Podría haver influit mólt en la manca de successió la sanitat poch florexent de la dita reyna María. En la greu malaltía que tingué en 1396, son sogre nostre rey Martí li dava concells (69) y li trametía los metges Pere Soler, Blasco y Pere García (70); y a son fill instruccions a seguir en la malaltía de sa muller la reyna siciliana (71). Lo tresorer del rey de Sicilia justificava en Febrer de 1397 certes despeses fetes en draps funeraris y cera *emptorum tempore quo domina Regina male se habebat de quadam infirmitate sua, de que pocius de morte sperabatur, quam de vita* (72). Axò y varis comptes per pagament a Raymond Ça-Torra specier *pro certis confectionibus de zuccaro, pulveribus, emplastris, aquis, floribus et aliis rebus medicinalibus sui magisterii per eum assignatis ad usum serenissime domine regine tempore quo infirmabatur*, administrades en diversos mesos de Janer a Agost (73); altres al metge Mestre Joseph Abenaffia, juéu, donantli tres unces per sos honoraris, axí com també al metge Mestre Aparici Agossa (74), y les lletres de Dòna María de Luna (75) de 14 Nov. 1397 y del rey Martí (76) en 22 Juny 1398,

---

(68) Lletres Reyals, Rtre. n.° 1, fol. 98, anys 1404-05.—En J. Beccaria, loc. cit.

(69) Girona y Llagostera, D. loc. cit. pl. 22, doc. n.° 6.

(70) Item item loc. cit. pl. 8, doc. n.° 21 y pl. 12, doc. n.° 10.

(71) «Quant es al als que ns fets saber que la reyna vostra muller es continuament malalta e li es tornat lo mal que solía haver, e axí que en e sobre la manera de la sua cura e regiment vos deguessem escriure en quina ne qual manera vos en captendriets, volem, molt car fill, que en lo regiment e cura de la malaltía de la dita reyna, façats tots temps intervenir gran colp de sicilians; per tal que si Deus ordenava d ella en altra manera, que cosa alguna sinistra no pogues esser notada a vos». Y escrivía an Francesch Ça Garriga, camerlench del rey de Sicilia: «entre tant que la dita reyna sia així malalta, no permetats ne donets paciencia alcuna que l dit rey dorma ne jague ab ella, avans li consellets que se n luny aytant com mes pora. E aço per profit e sanitat de sa persona».—Girona y Llagostera, D. loc. cit. pl. 22, doc. 56 y pl. 8, doc. 21.

(72) Compte del tresorer Nicoló Castagna. Rtres. 1401-02, fol. 148 *Archivio di Stato*. En Beccaria, loc. cit.

(73) Beccaria, loc. cit. pl. 98, doc. 2.

(74) Apèndix III.

(75) Rtre. 2119, fol. 79, v.—A. C. d'A.

(76) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 39, doc. 50.

a mestre Pere Soler ab encàrrech de procurar dos metges *un de medicina y altre de cirugía*, proben que la reyna María de Sicilia havía hauda greu malaltía y que sa sanitat no era gens florexent.

Un any després, en 20 Octubre 1398, la reyna María era a les darreríes de son embaraç, y'l rey Martí d'Aragó trametía a sa muller unes lletres de Blasco de Stamate, metge de Catania referents a la sanitat de la reyna siciliana, y li demanava una *madrina* pel temps d'infantar (77). La nova del naxement del infantó sicilià, fou comunicada al nostre rey Martí pels concellers de Barcelona segons una lletra en que aquell los regracía (78). Un quant temps després, nostre rey feya saber a son amich el de Navarra que l'infantó nasqué a dues hores y mitja de la matinada del dia 17 de Novembre del dit any y hagué nom Frederich (79). Les festes hagudes en Sicilia per lo dit naxement foren explèndides, considerant diversos comptes de pagaments a Ramon Zatorra, confiter; a Antoni Sauch, candeler; a Matheu Rigilli fuster, per llurs despeses y messions fetes en 23 d'Abril, diada de Sant Jordi, en ocasió del convit donat pel rey de Sicilia en Catania en qual jorn fou batejat l'infantó qui, segons los documents sicilians, hagué nom Pere (80). En dits documents se fa menció de *duabus baylis incliti domini infantis Petro,* de *diversorum pannorum et aliarum rerum et pro aliis magnis et innumerabilibus expensis ocurrentibus ad dictum felicem partum;* se parla de les ofrenes dades als clergues, als pifarers calabresos; de jochs de ballesta; cordes per instruments musicals, etc.

La naxensa del infantó causà gran joya als sicilians omplint llurs esperances de completa independencia política. En quant al nom imposat al infantó, hi hà diversitat de parers: puix uns com Fazello (81), Pirri (82), Aprile (83), Burigny (84), Caruso (85), Gregorio (86), La Lumia (87) diuen haverse nomenat Frederich; altres com

---

(77) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 46, doc. 85.

(78) Item item, loc. cit. pl. 51, doc. 106.

(79) Item item, loc. cit. pl. 58, doc. 9.

(80) Beccaria, loc. cit.

(81) Fazello, *De Rebus siculis,* diu que dit infantó nasqué en 1392 y no en Catania com diuen tots los historiadors, sinó en Palerm. Axò ve esmentat encara per Vito Amico en *Catania illustrata*.

(82) Pirri, *Chronologia Regum Siciliæ*. En *Sicilia Sacra*.

(83) Aprile, *Cronologia universale della Sicilia*.

(84) Burigny, *Storia generale di Sicilia*.

(85) Caruso, *Memorie storiche*.

(86) Gregorio, *Considerazioni sopra la storia di Sicilia*. En *Opera scelte*.

(87) La Lumia, *I quattro Vicari*. En *Storie Siciliane*.

Zurita (88), Maurolico (89), Buonfiglio (90) lo nomenen Pere Di Blasi (91) manifesta qu'uns li deyen Frederich y altres Pere; Cordaro Clarenza (92) que'l nom fou Frederich per tal com axí ho diu la llosa que tanca l'arca contenint sos restes en l'esglesia de Catania. Aquesta rahó no sembla conclohent, car en aquella arca se troven ossos de divers reys de la casa d'Aragó; l'arca ò sepulcre fou colocada en 1628 y després remoguda en 1802. A més, segons Zurita, lo cos fou trasladat a Poblet per manament de son avi lo nostre rey Martí (93). Beccaria (94) s'inclina a donar fè als documents sicilians que fan esment de les despeses y festes de son bateig en los quals se'l nomena Pere; emperò l'esmentada lletra del nostre rey Martí al de Navarra (28 Janer 1399) diu *vos notificamos que por letras de nuestro muyt caro primogenito el rey de Sicilia habemos ciertamente sabido que nuestra muyt cara e muyt amada filla la reyna de Sicilia su muller infantà un bell fillo a dos horas e media de la nuyt del XVII dia del mes de Noviembre mas cerca pasado, apellado Frederico.* (95) Lo nostre rey Martí, sabía donchs la nova per bona procedencia: lo meteix rey de Sicilia manifestà a son pare ésser Frederich lo nom.

Lo bateig fou sumptuosament celebrat lo día 23 d'Abril de 1399, diada de Sant Jordi, en la capella parada en lo lloch del castell dit *Paradiso* (96) y en 10 Maig d'aquell any fou pagat un compte a Antoni Sauch candeler, per preu de dos cents brandons de cera que foren per lo bateig del infant (97).

Què succehí per que aquell infantó, a qui son propri pare nomenava Frederich, hagués estat batejat aprés ab lo nom de Pere com justifiquen los documents sicilians? Fou apellat Pere per esguart al besavi patern? Constituhí'l nom tal volta un motiu de lluyta entre'l partit català dominant en Sicilia y'l partit llatí ò sicilià, probablement de la reyna María, qui voldría seguir la nomenclatura de la branca materna indígena? Potser aquesta lluyta'ns faría capir la triga de més de cinch mesos en batejar l'infant, qu'En Bec-

---

(88) Zurita, *Anales de la Corona de Aragón*, llibre X, cap. LXXIV.

(89) Maurolico, *Storia di Sicilia*.

(90) Buonfiglio, *Historia siciliana*.

(91) Di Blasi, *Storia del regno di Sicilia*, pl. 320.

(92) Cordaro Clarenza, *Osservazioni sopra la storia di Catania*.

(93) Zurita, loc. cit. llibre X, cap. LXXIV.—Bofarull, *Los condes de Barcelona vindicados*, vol. II, pl. 292.

(94) Beccaria, loc. cit. pl. 60.

(95) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 58, doc. 9.

(96) Beccaria, J. loc. cit. pl. 56.

(97) Item item, loc. cit. pl. 157, doc. 53.

caria no s'explica donats los sentiments piadosos del rey Martí de Sicilia.

Aquest autor basantse en los documents sicilians dels comptes del tresorer per les coses necessaries al part y al post-part de la reyna; pensant que'ls sentiments religiosos del rey sicilià no li hagueren permès un intèrval de cinch mesos sense batejar son fill; apoyantse en que l'assignació feta a les dònes adscrites al servey del infantó sols comença a córrer en Maig de 1399; en lo document del especier per les medicines donades de Febrer a Maig del propri any, forçant lo rahonament al esplicar aquest document per dir que la prescripció facultativa entregada era una preparació higiènica preventiva per la mare pel prop vinent part, y de les maynaderes per la cura a prestar al infantó; y que si bé'l tresorer consignà en son compte'l sexe del infantó — encara non nat en aquells mesos — fou per tal com fets los dits comptes ab posterioritat al dit naxement, podien consignar lo dit sexe, ne deduheix de tot axò que'l naxement del infantó tingué lloch en Abril de 1399 (98).

Tots los dubtes y contradiccions dels historiadors sicilians respecte la data de la naxença del primogènit de Sicilia, poden ésser posats avuy definitivament de banda ab tenir en compte lo document ja citat de Martí d'Aragó a son amich lo rey de Navarra.

Zurita, com altres vegades, està en lo cert al donar la data de la naxença del infantó y al dir que fou en diumenge (99).

Si la mare era malaltissa,'l fill no fou segurament, tampoch mólt robust, puix en 8 de Marc de 1399, se manaven fer pregaries públiques per la salut del tendre príncep (100). Aquest morí en poques hores a conseqüencia d'una ferida que's féu ell mateix al cap jugant davant de sos pares (101). Es estat dit (102) que la mort fou deguda a una ferida rebuda en torneig. Sembla que un infant de dos anys no està en disposició de fer torneig y menys que sos pares los reys de Sicilia ho permetessin.

---

(98) Beccaria, J. loc. cit. pl. 67.

(99) Zurita, loc. cit. llibre X, cap. LXVII.

(100) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 60, doc. 20.

(101) Carnevale Giuseppe. — *Historia e descrittione del regno di Sicilia,* vol. I, pl. 74. — E quantumque da questo matrimonio se ne procrease Federico, nulladimeno giocando ei puerilmente con un asta si ferí nel capo, et fra tre hore si morse, che di ció ramaricandosi molto la regina María, anche ella ammalandosi venne meno.

(102) Vito Amico en *Catania illustrata,* vol. II, pl. 260, diu: Fridericum nemque, dum, Regibus spectatoribus, hostiludio se exerceret, æreta cuspide transfixum, annos natum tunc statim occubuisse anno M.CCC.XC.VIII.

La data de la mort no's pot fixar exactament, emperò degué ésser abans del Janer de 1401, puix en lo dia 3 del dit mes, fou fet solemnial aniversari (103) per lo dit infant en aquesta ciutat, segons es dit en lo *Manual de novells Ardits* (104). Tampoch he trobat noticia del trasllat de son cors a Poblet car en los comptes del Mestre racional del 18 de Maig de 1401 referent a les despeses manades fer per lo rey Martí l'Humà per la traslació dels cossos dels reys Pere y Johan, y de la infanta Johana al dit monestir, no se'n diu rès (105).

No era motiu pel despagament que'l rey de Sicilia sentía vers sa muller, que'l reyal matrimoni fos romàs sense fills mascles per mort del dit infantó. Nostre rey se'n preocupava fortment y sovintejava ses lletres reyals ab consells oportuns de que no abusés dels sports (106) y que sería mólt content de que visqués sempre ab sa muller (107).

Aquesta successió tan desitjada, no vingué; la reyna María, a qui la sòrt ni la felicitat havien somrigut may, moría en Lentini (108) víctima de la glànola allavors regnant, lo dia 25 de Maig de 1401 (109), mentre son marit era en Catania entretingut per altres afers.

La conducta de Martí de Sicila en aquells dies de la malaltía y la mort de la reyna, sembla fort cínica; puix en 23 Maig 1401, dos jorns ans de morir sa muller, en compte de correr a l'espona del llit, sinó per amor al menys per compliment de deure, escribía de Modica al capità de Catania, regraciantli d'haver tramès mestre Guillèm Ansalone famós metge per curar la reyna; emperò d'altra

---

(103) La paraula *aniversari* no era usada allavors per significar que eren passats un ò més anys de la dita mort; puix se troba aplicada als oficis religiosos celebrats un mes y mig després de la mort de la reyna de Sicilia.

(104) *Manual de Novells Ardits.*—Dilluns III.—Aquest dia feu la ciutat aniversari per lo Senyor infant en P. primogènit del Senyor Rey de Sicilia primogènit d'Aragó.—Vol. I, pl. 87.

(105) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 82, doc. 10 y pl. 83, doc. 14.

(106) Item item pl. 82, doc. 9.

(107) En ço que ns fets saber que hobehirets nostres manaments en lo fet de la reyna vostra muller e y treballarets per tal forma, que nos n aurem plaher, vos responem, molt car fill, que d aço ns farets tan gran pler que major no poriets, que vullats treballar en haver hereus e successors qui sien a honor e gloria de nostre Senyor Deus e plaer e consolació nostra.—*Itinerari del rey En Martí*, pl. 84, doc. 21.

(108) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 84, doc. 22.

(109) Bofarull, en *Los condes de Barcelona vindicados*, vol. II, pl. 292, diu: Este rey de Sicilia y sucesor de Aragón, en quien su padre fundaba la esperanza de su descendencia varonil de los primitivos Condes de Barcelona enviudó de D.ª María a mediados de 1399, sin que esta Señora le dejase sucesión, etc.

part li diu que en cas, *quod absit*, que terminés la seva vida, determinarà'ls obsequis que deuràn esserli fets, encomanantli que aleshores li dongui lo sepeliment que's pertany a son honor, ab assistencia dels cavallers de la ciutat. Y per un reste de rubor, li diu que d'aquestes coses que li escriu no s'escandalisi. No deuría dexar detrobar ell mateix que pensar y parlar del obsequis fúnebres essent sa muller encara viva, no podría menys d'impresionar lo dit capità. Y adhuch es més cinich quan cinch dies després de la mort, escribía al cambrer de la reyna d'entregar a sos comissionats, les joyes, vestits, robes, diners y fins un papagay de la difunta muller; y al castellà de Lentini que dexés passar los dits comissionats ab tots els objectes que portessin (110). Potser aquesta conducta de Martí de Sicilia fou, en gran part, deguda a les instruccions y consells de son pare nostre rey qui temerós de propagació de la malaltía de la reyna al marit, son fill, procurà fer tot son poder per evitarho.

Aquesta reyna María, sobirana per dret propi indiscutible, fou desgraciada no sols abans son matrimoni, y durant son segrestament y desterro en Caller, adhuch després, esposa del herèu de la casa reyal catalana, no fou amada d'aquest com merexía per la seva bonesa ò quan menys per haverli aportat l'immèns y hermosíssim dot del regne de Sicilia.

La reyna María en sos jovenivols anys, no pogué lluhir l'esplendor de la cort siciliana y sols aparegué a sos subdits baix les doloroses mostres de víctima de l'ambició feudal. La voltaren més les tristors d'una presó que no pas les alegries d'una vida de joventut. L'esplèndida sala de parament del Castell de Roca Orsina sense adorns, no fou alegrada per festes ni recepcions. Son tudor y custodi no pecà de cavalleresch envers l'infeliç sobirana y no sols estalviava lo necessari pel decor de la reyna, adhuch se apoderà del reyal tresor quan la dita reyna fou raptada y duta a Caller (111).

---

(110) Ll. R.—Rtres. 1404-1405, fol. 98.—Archivio di Stato, apud Beccaria, loc. cit.

(111) En un procès d'aquell temps se diu: *quando ipsa domina regina volebat aliquid pro uso suo et precipue pannos pro suis servitoribus, ter vel quator erat necesse ipsam dominam per mediam personam habere recursum ad dictum condam dopnum Artalem.* Un altre testimoni diu qu'Artal tractava la reyna *non ut regina sed ut dominam modice conditionis.* En aytals desfavorables condicions lo luxe reyal no podía trobarse ni prosperar en la cort de la joveneta reyna, ni la riquesa ni abundor de joyes, ni'ls vestits podien constituhir magnificencia en aquella cort que tenía més de presó. D'altre part, l'anarquía feudal despullant l'erari y tresor reyals, no permetía no ja luxe a la dita reyna, ni quasi lo necessari pel sosteniment y martxa

En una miniatura d'un codice sicilià ve representada la reyna María seyent en lo trono vestida d'una sort de clàmide de stofa blava, sense mànigues, llonga fins als peus, y una cota de stofa roja de la qual aparexen les mànigues llongues y estretes. Una cintura d'or li apreta'l bust. L'escotadura del vestit es adornada d'un friç daurat y sobre la cabellera dexada caure damunt l'espatlla es posada una corona d'or ab marlets. Lo miniaturista reproduhí fidelment la resemblança de la regina siciliana? La figura miniaturada per l'artista ab delicada paciencia, ultra los detalls dels ornaments reyals dels sigles XIV y XV, representà sens dubte l'imatge de la dolorosa epopea d'aquella hermosa dòna y infeliç reyna, per qui la joventut fou una presó y'l trono un torment; son matrimoni, desengany de sos amors; car ni tan sols podé gaudir de l'alegría de la maternitat per quan fou avant guardia de sa mort. Solitaria dòna qui en les vastes sales del Castell de Roca Orsina devía sentirse com la Yolanda del poeta... *povera più che un'umile ancella.* (112)

En aquell temps arribaren a la cort del rey Martí d'Aragó ambaxadors del emperador Robert, dels reys de França, Anglaterra y Navarra, entaulant en nom de llurs sobirans, tractes ab lo rey d'Aragó respecte un nou mullerament del rey de Sicilia; y nostre rey essent en Altura a darrers de Novembre de 1401, ho decidí escullint l'infanta dòna Blanca filla terça del rey de Navarra (113). Los tractaments previs per lo dit matrimoni ja començaren abans; puix a 21 d'Octubre nostre rey escriu al arquebisbe de Saragoça qu'ha tractat ab Micer Francesch de Vilaspessa, ambaxador del rey de Navarra, dessús certs capítols referents al dit matrimoni, (114) sobre'ls quals lo dit ambaxador vol consultar ab son rey; y si són aprobats pel rey navarrès, lo rey Martí anirà a veures personalment ab lo de Navarra, y en aquest cas vol que l'acompanyi. En altra lletra de 7 de Novembre (115), lo rey adreçantse als consellers de Barcelona escriu que pochs jorns passats tractà a presencia d'En Johan Dez Vall, un dels consellers, del matrimoni del rey de Sicilia ab una filla del de Navarra que nostre rey elegiría

---

de la casa reyal. Y mentre en altres corts les regines vestien texits de seda y or, en Sicilia que fou'l centre de l'elegancia femenina, la reyna devía quasi demanar com almoyna un vestit, demostrant en la humilitat de l'externa apariença, la goluda insaciabilitat del séu tudor.—La Lumia, *Estratti di un processo per lite feudale nel secolo XV.* pl. 148.

(112) Lanza di Scalea, loc. cit. pl. 148.

(113) Zurita, loc. cit. llibre X, cap. LXXIV.

(114) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 86, doc. 39

(115) Item item, loc. cit. pl. 87, doc. 44.

entre totes, a la qual sería donat lo dot de cent mil florins d'Aragó; quaranta mil tantost fetes les esposalles y'ls sexanta mil restants en quatre anys a rahó de quinze mil florins anyals. En los darrers dies del any nostre rey feya sos preparatoris per anar a Mallen lloch frontaler ab Navarra per les vistes ab lo rey navarrès, (116) y demanava provisions, llits y allotjament per ell y son seguici (117). En 17 de Janer del 1402 nostre rey escrivía als matexos consellers que *vist a ull com Deus ha dotada aquella*—l'infanta dòna Blanca—*de gran bellesa honestat bons costums e altres moltes virtuts, havem aquella elegida en muller de nostre molt car e molt amat primogenit lo rey de Sicilia; del qual per conseguent ab la dita infanta havem fermat matrimoni* (118).

Lo papa Benet XIII dispensà'l parentiu entre'ls promesos esposos (119).

Lo diumenge 21 de Maig de 1402, lo rey Martí de Sicilia esposava, per procura, en lo castell Orsino de Catania sa nova muller Blanca de Navarra qui allavors era en Valencia (120) a la cort del rey Martí d'Aragó, son sogre

La cerimonia fou celebrada en la cambra dita *de parement* del dit castell sicilià. Lionel de Navarra, Raymond de Bages y Diego de Vaquedano foren procuradors de la reyna,'ls quals conjuntament ab lo rey Martí de Sicilia signaren dit matrimoni en presencia de mólts prelats, barons y militars del regne,'l qual acte fou autorisat per un tal Guillèm bisbe Ferselense (121).

Entretant ací eren fets grans preparatoris per lo viatge de la novella esposa a Sicilia; y'l rey Martí d'Aragó no reposava d'escriure a corporacions, ciutats y viles, demanant ajut per armar ga

(116) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 88, docs. 48 a 51.

(117) Item item, loc. cit. pls. 92 y 93, docs. 1 a 8.

(118) Item item, —*Epistolari del rey En Martí,* en Revista Artístico Arqueològica, n.° 60, pl. 188 1909.

(119) Per seguretat del dot entregat foren donades fermances dessus los castells d'Uncastillo, Sos, Salvatierra y Ruesta del regne d'Aragó; y per respondre del restant dot no entregat, lo rey de Navarra assegurà sos castells y llochs de Arguedas, Santacara, Murillo del Fruto y Gallipienso. Les capitulacions foren signades a més del Cardenal de Catania Pere Serra y del arquebisbe de Saragoça per mólts principals nobles qu'esmenta Zurita. Loc. cit. llibre X, cap. LXXIV.

(120) Beccaria J. *La Regina Bianca in Sicilia,* pl. 11, diu: «que la reyna Blanca era aleshores en Navarra prop de son pare». Axò no es exacte car lo rey Martí d'Aragó s'endugué la dita princesa navarresa lo 20 de Janer, y en 10 de Febrer era ab ella a Tortosa y en 20 del dit mes escrigué al duch de Gandía la festa que Castelló de Burriana volía fer per l'entrada de la dita dòna Blanca.—Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 94, doc. 13 y pl. 95, doc. 17.

(121) Regia Cancelleria.—Rtre. 39, pl. 81, apud Beccaria J. loc. cit.

leres pel viatge fahedor (122); triant les dames y donzelles qui devien acompanyarla a Sicilia (123); adquirint arrèus per la cavalgadura; nomenant En Galceràn Marquet comit de la galea en que la reyna Blanca devía fer son viatge a Sicilia; prevenint Mestre Pere Torrellas, metge, a fi que sia en Valencia'l 25 Juny per embarcarse ab la reyna (124).

Lo rey de Sicilia de sa part trameté un poder especial a son pare nostre rey per que's casés en nom séu ab dòna Blanca filla dels reys Carles y Elionor de Navarra (125) y nostre rey responía an Casasaja de qu'era content de que li hagués fet saber que'l séu fill rey de Sicilia havía fermat son matrimoni ab la dita reyna navarresa (126).

Sembla que'l dit matrimoni vingué bé al rey Sicilià, puix nostre rey escrivía en 13 Juliol 1402, a Carles de Navarra son consogre, que l'infant Martí esperaba ab dalit sa novella esposa y qu'ha tramés Mossèn Bernat de Cabrera ab dues galeres armades per unirse al estol de naus catalanes que durien la reyna Blanca a Sicilia (127).

La princesa no sortí de Valencia fins lo 27 de Setembre del dit any 1402 (128). De l'arrivada de Blanca y de les festes que se'n seguiren, ne parla'l nostre rey en dues lletres, una al comte de Denia y altra al arquebisbe de Saragoça (129), en que diu que la reyna de Sicilia arribà ab bon salvament a Palerm; que *el rey su marido se yes agradado e se agrada muyto de la dita reyna e de su semblança, belleza e savios comportimientos;* que'l poble sicilià ne tingué tan gran alegría, y que li ha fetes *muytas e luengas solemnidades e fiestas.* Més explicit es encara nostre rey al escriure a son cosí Jaume de Prades (130) que per dues naus arribades en tretze dies de Sicilia sabé que la reyna arribà lo 9 de Novembre darrer y prengué terra a Sant Jordi acompanyada d'onze galeres cinch de les quals eren venecianes que s'ajuntaren pel camí; pas-

---

(122) Girona y Llagostera, D. loc. cit. pls. 95 a 102, docs. 20, 27, 36, 37, 39, 49, 56 y 57.

(123) Item item, loc. cit. pl. 99, doc. 39. Apèndix IV.

(124) Item item, loc. cit. pl. 96, doc. 23; pl. 97, doc. 27; pl. 99, doc. 39 y pl. 102, doc. 57.

(125) Apèndix n.º V.

(126) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 99, doc. 42.

(127) Item item, loc. cit. pl. 100, doc. 47.

(128) Item item, loc. cit. pl. 102, doc. 60.

(129) Item item, loc. cit. pl. 108, docs, 1 y 2.

(130) Item item. loc. cit. pl. 110, doc. 10.

sat lo mitjorn anaren per mar vers Palerm, hont li fou aparellat un pont y cavalcant un bell corcer y sota talem anà ab gran pompa a l'esglesia. La solemnitat de les noces se feu lo 26 Novembre ab grans festes durant les quals lo rey Martí feu deu cavallers, dels quals set eren sicilians. A més diu: *E lo dit nostre molt car fill nos ha tramès una letra en la qual nos fa infinides gracies, com tan bella, bona e savia muller li havèm tramesa.* Foren assignades a la reyna per us de la sua cambra, les ciutats de Siracusa, Lentini, Mineo, Vizzini y Paternó, a més les terres de Castiglione, Francavilla y la vall de Santo Stefano que foren d'allavors dites *la cambra reyal*. Sens dutbe que fou per commemorar ses noces, que'l rey de Sicilia atorgà pochs dies després (30 Nov). les famoses *libertates indulte siculis* (131).

Feya dos anys ja que Martí de Sicilia era casat ab Blanca de Navarra sense qu'hagués vinguda successió. Poch temps després d'èsser arrivat lo rey a Sicilia de retorn de Catalunya, son pare fondament preocupat escrivía (20 Novembre, 1405) a Sanx Ruiç de Lihori que tota hora que hagués creença del probable estat en la reyna, li notifiqui decontinent (132); axí com a la seva propia nora (20 Janer 1406) li manifestava quan gran era sa preocupació (133). Podèm, donchs, figurarnos l'alegría que nostre rey degué experimentar quan rebé lletra de Na Constança Dez-Fenollar en que li confirma la realisació d'aquelles esperances, y li augura que la reyna de Sicilia tindrà mólts fills (134). Malauradament aquest primer embaraç no arribà a bon terme; axí ho escrigueren En Rogerius de Camera, metge sicilià (135), y En Pere Maresma (136) per llurs lletres (26 Janer y 2 Febrer 1406), manifestant que la reyna s'era afollada de son prenyat a les vintidues hores del dia 26 de Janer del dit any.

Lo metge Rogerius explica la causa de la distocia atribuhintla a no haver estat consultats ni creguts los metges; y afegeix que del dit afollament la reyna es tan trista que ningú pot consolarla; diu que *la creatura era mascula,* y augura ab tot bona disposició física de la reyna per tenir nombrosos fills. La lletra de Maresma es consemblant a l'anterior ab la diferencia que parlant del fet de la reyna, diu: *la dita senyora s'es afollada d'una filla.*

---

(131) Beccaria J. *Spigolature sulla vita privata di Re Martino,* pl. 85.

(132) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 172, doc. 77.

(133) Item item, loc. cit. pl. 178, doc. 5.

(134) Apèndix n.° VI.

(135) Apèndix n.° VII.

(136) Apèndix n.° VIII.

Era tan gran l'interès de nostre rey per que son fill lo de Sicilia tingués successió que quan en 5 de Febrer de 1406, època en que encara no había rebudes les dues lletres abans esmentades, escrigué al rey sicilià la mort de la infanta María de Navarra, sor de la reyna Blanca, li encarrega sobre totes coses que si la reyna es gràvida no li comuniqui la mala nova a fi que no perillés de perdre'l fruyt. (137).

La predicció del metge sicilià no tardà en cumplirse, car poch temps després En Johan de Valterra (138) y En Guillèm de Fonollet (139) feyen saber a nostre rey entre altres afers pertanyents a Sicilia y Sardenya, que la reyna siciliana havía concebut novament. Y en Agost del mateix any 1406 lo propri rey Martí ho confirmava a sa muller dòna María de Luna escrivintli que llur nora *era prenys ja de viu e per tot lo present mes d Agost entra en lo VI mes del prenyat*, y remerciava Madona Beatriu muller del governador de Mallorca l'haverli fet saber aytal nova de la reyna siciliana (140).

En 25 Octubre l'estat interessant de la reyna feya son bon curs y nostre rey trametía al de Navarra la matexa lletra de sa filla en que ho confirma (141); y pochs jorns després (29 del dit mes) demanava al governador d'Aragó de cercar una bona dida per l'infantó que havía de nàxer, que sigui jove, nèta, de bona presencia y bona lletera (142). En lo següent mes de Novembre nostre rey deya al de Navarra que *la dita reyna està en buen estamiento de su prenyado e d aqueste mes de Noembre deve entrar en el VIII del dito su prenyado. Enviaba nos a rogar muy affectuosamente que li enviassemos una madrina que fues bien apta d aqueste regno, la qual ja del mes d Octubre passado li havemos enviado por una nau* (143).

En 2 de Desembre responía al governador d'Aragó remerciantli sa bona diligencia en trobar una *duenya que dezides que havedes trobada de edat de XXII anyos e parida de tres meses e de gentil linage pora nodriça de nuestro nieto que nuestro Senyor Dios dar nos quiera del prenyado de nuestra muy cara filla la reyna de Sicilia* (144).

---

(137) Girona Llagostera, D loc. cit. pl. 179, doc. 8
(138) Apèndix n.° IX.
(139) Apèndix n.° X.
(140) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 187, docs. 49 y 52.
(141) Item item, loc. cit. pl. 189, doc. 62.
(142) Item item, loc. cit. pl. 188, doc. 60.
(143) Item item, loc. cit. pl. 189, doc. 62
(144) Item item, loc cit. pl. 190, doc. 66.

Per fi nasqué l'infant tan desitjat y esperat, y son propri pare'l rey sicilià ho escribía'l mateix jorn de son naxement 19 de Desembre de 1406 als Jurats y prohoms de Gerona (145). La nova no fou sabuda en Barcelona fins lo dimarts 8 de Febrer (146) y los concellers cuytaren de trametre de continent un correu a Valencia hont era nostre rey y li deyen com era arribada una nau de Sicilia ab alguns servidors del rey qui portaven lletres per son pare y contaven *de tot cert com la reyna de Sicilia, la nit de Nadal, ha parit per gracia de nostre Senyor Deu I bell fill, lo qual ha nom Martí*. Axò ho escrivía nostre rey als del Monestir de la Vall de Juesu Christ y an Bernat Ça Fàbrega en 11 del mateix mes (147). En la lletra que l'endemà 12, regraciaba lo governador de Mallorques per la nova certa que li havía tramesa del naxement del infantó y de les festes que per solemnisar l'acontexement s'eren fetes decontinent en l'lila daurada, diu: *e de la bona nova en aquella contenguda lo nostre sperit es tant consolat e alegrat, que bonament per letra especificar no u poriem per tal com es la mellor nova que nós speravem e podiem haver.*

Lo jorn 17 de Febrer en que nostre rey Martí rebé lletres de la seva nora la reyna Blanca de Sicilia certificantli la naxensa del dit fill, foren escrites lletres circulars a totes les personalitats y corporacions del regne, escampant la bona nova (148). A l'abadessa de Trasoncis y a varis monestirs diu que la reyna y l'infantó, que parí en 19 de Desembre prop passat, són sans y en bona disposició (149). Ni'l dolor per la mort de la reyna dòna María de Luna; ni l'atentat contra Mossèn Ramon Boil governador de Valencia distregueren nostre rey de preguntar per la sanitat del infantó en una lletra a son fill lo de Sicilia (12 de Agost de 1407) en la qual li feya saber les dues doloroses noves y que faría dur lo cors de la reyna a Poblet (150). Aquest dolor li fou mitigat per les bones noves que per Constança dez Fenollar (151) rebé de la familia reyal siciliana. Axí escrivía an Ramon Torrelles, gendre de la dita Constança, sobre la lletra *en que ns fa saber moltes arloteries que fa nostre molt car net, lo primogenit de Sicilia* (152). En 3 de

---

(145) Apèndix, n.° I.
(146) *Manual de Novells Ardits*, vol. I, pl. 148.
(147) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 197, doc 9.
(148) Item item, loc. cit. pl. 198, doc. 12.
(149) Item item, loc. cit. pl. 198, doc. 15.
(150) Item item, pl. 199, doc. 25.
(151) Item item, pl. 207, doc. 57.
(152) Item item, pl. 203, doc. 38.

Juny y 30 de Juliol del mateix any 1407 encara sabèm que'l dit infantó era en bona sanitat, per lletres del rey a la seva cunyada la reyna Yoland y al governador d'Aragó (153); la qual devía continuar en Agost següent quan nostre rey escrivía al dit governador que *per part de nostra cara sor la reyna dona Yoland nos es estat mogut matrimoni entre una neta sua filla del rey Luys d'una part, e de nostre molt car net lo primogenit de Sicilia de l'altre*, lo qual infantó tenía uns vuyt mesos. Y'l rey diu que no vol firmar rès sense saber primer l'intenció de son fill lo rey de Sicilia (154). Malhauradament, la dissort planava damunt la nostra familia reyal y la mort implacable feu inútils tots pensaments y projectes de matrimoni: l'infantó morí, abans de fer l'any. Lo rey Martí qui era tant satisfet quan sabía les bones noves y que son nét feya tan gracioses arloteries, degué experimentar greu sentiment com avi y com rey de la dita mort. La matexa cura que te al escriure a Mossèn Pere Martí de Peralta respecte son nét *qui es muerto por las dientes* (155) lo qual volía ferho saber a son consogre lo rey de Navarra, emperò li prega de comunicarho ell mateix cercant les paraules y ocasió més oportuna per dirli, proven que volía mitigarli l'intens dolor que ell mateix sentía per tant dissortosa nova.

Dels amors de Martí de Sicilia fóra de matrimoni, lo séu propri testament nos parla de dues donzelles sicilianes: l'una Tarsia Rizzari, mare del infant don Frederich, comte de Luna; y l'altra Agata ò Agatuzza de Pesci, mare de Violant (156).

Tarsia Rizzari procedía d'una bona familia mólt coneguda en Catania, entre'ls personatges de la qual se troba un Giovanni Rizzari, qui potser era'l pare de Tarsia, lo qual fou gratificat pel rey Martí en recompensa de sos treballs durant la conquesta de Sicilia. A la dita Tarsia'l rey li assignà en 3 de Setembre de 1404 sis unces d'or anyals dessus lo proveniment de Catania, y en 29 d'Agost de 1408 altra donació anyal de trenta unces *pro eius vite*

---

(153) Girona Llagostera, D. pl. 202, doc. 38 y pl. 205, doc. 48.

(154) Item item, loc. cit. pl. 205, doc. 50.

(155) Item item, loc. cit. pl. 207, doc. 57.

(156) Hi hà historiadors que diuen existir un altra dòna, coneguda per *la bella di San Luri*, causa, segons ells, de la mort del dit rey Martí. Potser se refereix a aquesta donzella sarda un document del rey Martí d'Aragó adreçat a Girardo de Doni en 29 de Setembre de 1409 després de la mort de Martí de Sicilia, en que encarrega d'entregar cinch cents florins per casament a la dòna del Algher la qual no nomena; emprò—diu—si era en estat de prenyat, que tantost lliurada del séu estat, sia reclosa en un convent y recullida la criatura per la qual ja provehirà'l rey.—Apèndix n.° XI.

substentacione. La coincidença de que en lo mateix mes y any en que'l rey provehía la seva amant, concedía també al dit Giovanni Rizzari vintiquatre unces *pro eius annua provisione* (157), fa pensar maliciosament si aytal pensió era'l preu ò indemnisació del deshonor de la filla.

L'altra siciliana Agatuzza, era també de bona familia de Catania en la qual havía figurat en 1394 un tal Nicoló de Pesci, advocat fiscal de la cort reyal (158); hi hagué un Filippo de Pesci, notari, que en l'absencia del rey Martí, fou tresorer de la reyna Blanca. A la dita Agatuzza y a son avia Francesca Savona ab qui vivía, lo rey Martí assignà un subsidi de dotze unces y altra pensió anyal de vint unces d'or assignada sols per durant lo temps en que'l rey residiría en Sardenya. La causa d'aquesta limitació de temps podría ésser deguda a que'l rey provehía personalment quan residía a Sicilia.

Ab la mort del rey Martí en Sardenya no romangué la dita Agatuzza sense subsidi car lo rey Martí d'Aragó y després l'infant Johan en 1415 refermà lo dit pagament anyal a la dita dòna. Tampoch romangué oblidada la Tarsia, car lo rey Ferran en 1414, confermà lo pagament de les trenta unces d'or concedides anyalment. També fou provehit a Antonia di Santostefano dida y maynadera del infant don Frederich de Luna y a Rosa Arlotta qui ho fou de dòna Violant, a les quals foren assignades sis unces anyals per durant llur vida. També manà al procurador de Catania de pagar a la dita Antonia altres nou unces d'or (159).

Alguns historiadors, especialment Di Blasi (160) han dit que'l rey Martí havía tingudes les dites relacions amoroses mentre vivía la reyna María; y que a disuadirlo de sos amors illegitims, son pare lo rey Martí d'Aragó li escrígué sengles lletres després de fermat matrimoni ab Blanca de Navarra. No sols per tal com no he trovades cap de les dites lletres ni tampoch cap alusió ni indicació d'aytals amors en los nombrosíssims escrits de nostre rey Martí a son fill lo de Sicilia, sinó per tal com lo mateix rey ho afirma en son testament quan diu que l'infant Frederich era nat d'ell *tum soluto* y de Tarsía *muliere soluta* (161) o sia quan abdós

---

(157) Rtre. 42. Regia Cancelleria, any 1404, fol. 137.—*Archivio di Stato*.—Apud Beccaria, loc. cit.

(158) Rtre 23. Regia Cancelleria, any 1393-95, fol. 106.—*Archivio di Stato*.—Apud Beccaria.

(159) Rtre. 2325, fol. 22, apud Bofarull. *Colección de documentos inéditos de la Corona de Aragón*, vol. I, pl. 159.

(160) Di Blasi, loc. cit. cap. XIX, pl. 327.

(161) «Carissimum filium nostrum, don Federicum natum ex nobis

eren socialment sols, s'ha de creure que los dits amors foren abans de son segon matrimoni. Per aytal rahó, nostre rey Martí, feu llegitimar lo dit son net Frederich, lo qual haguere estat impossible si hagués sigut fill d'adulteri. En quant a l'Agutuzza, no es de creure, encara que no hi hà declaració expressa, que'l rey sostingués relacions amoroses ab la dita Pesci, essent ab sa muller la reyna, car un dels pagaments executats per la matexa reyna Blanca, diu: *Agata Pisci matri di la egregia madonna Violante figlia naturali di lu serenissimu signuri re di Sichilia nostru reverendu maritu* (162), lo qual significa que aytals provehiments, eren més consecuencia d'aventures de temps passats que no a mancaments presents. L'intervenció de la matexa reyna Blanca en lo pagament de les assignacions pecuniaries, treu tot dubte de que les relacions amoroses del rey ab l'esmentada siciliana fossen durant son segon matrimoni.

De les relacions conjugals de Martí de Sicilia ab Blanca de Navarra, se diu que visqueren en dolça harmonía (163); emperò tal volta fan entreveure quelcom menys ideal la lletra en que nostre rey l'Humà desmenteix a son consogre de Navarra la rumor de que la reyna vivia en estretor de vida econòmica, sens amor de son marit y'l poch respecte y consideració de que haguera estat tractada per part d'alguns servents de la casa reyal fins al punt que degut a aquells hauría perdut lo fruyt de son ventre (164). Pot ser consequença d'axò foren les lletres de nostre rey al de Sicilia, an Casassaja y al prior de Plaça (Piazza) (165) manant que

---

tum soluto et Tarsia muliere soluta».—*Testament del rey En Martí de Sicilia.* Pergamí n.° 454, fol. 424 Archivio Storico Siciliano. Palermo. —La transcripció exacta d'aquest testament la dech a l'exquisida gentilesa y amabilitat del eminent historiador y publicista l'ilustríssim professor Cav. Uff. Giuseppe La Mantia, de Palerm.

(162) Starrabba, *Testamento di Martino re di Sicilia,* in Archivio Storico siciliano, pl. 437. E Rtro. 22 Protonotaro, fol. 10. Archivio di Stato.

(163) Di Blasi, loc. cit.

(164) Al otro cabo contenido en vuestra dita letra, do dizedes que por ciertos servidores, que sehian acerca del dito rey nuestro e vuestro fiyo muyt caro, los quales apresent son echados fuera de su cort, ha sehido tractada muy dura e aspramente la dita reyna, en tal manera que por lur mala intencion quel havian tomado maneras indirectas quel fruyto que levava en su vientre uvo a perescer.

Dito rey fiyo vuestro e nuestro muy caro e muy amado, ama e faze amar, servir e honrar la dita reyna su muger, fiya vuestra e nuestra muyt cara, assin altamente e bien como a su reginal dignidat pertanesce, e viven por gracia de Dios, entramos con gran tranquilidat amor e concordia *Itinerari del rey En Martí,* pl. 119, doc. n.° 70.

(165) An Casassaia li deya: «Scrivim a nostre molt car lo rey fill de Sicilia que decontinent nos trameta los bastarts, etc. Specialment

treguin decontient de Sicilia los fills bastarts del rey y los trametin a Catalunya. No he pogut comprobar per cap document los suposats disturbis en lo si de la familia reyal siciliana dels quals nostre rey ne protesta indignat en la dita lletra de 8 Agost 1403.

Los dits fills bastarts arrivaren a Barcelona ab En Francesch de Casassaja y nostre rey Martí essent en Valencia escrivía a sa muller qui era en Segorb, que provehís de tot ço que a ells fos necessari (166) y al dit Casassaja regraciantli los bons serveys y pregantli que tingui los dits bastarts en sa cura fins que'l rey hagi acordat ab la reyna ço que's farà dels dits seus nets (167).

Lo nostre rey Martí tingué gran amor y predilecció per aquests dos séus néts; encomanava a Francesch de Granollars y a Antoni Ricart, metges, que hagin cura d'abdós infants (168); trametía En Ramon de Setmanat ab bon compliment a fi que no'ls manqui rès (169) y enviava cinch cents florins an Casasaja a obs de les despeses dels matexos, interessantse vivament per llur sanitat (170). Nostre rey per los afers del regne tingué de romandre en Valencia fins Juliol del any següent (1404), arribant a sa casa de Valldaura prop de Barcelona,'l 22 d'Agost. Pochs jorns després, lo 25, escriu a la reyna qu'En Casasaja ab mólts notables homens *nos menaren aci don Fadrich e dona Violant, nets nostres e vostres, de la vista dels quals havem auda e havem singular alegria e goig, e en aquells avem concebuda gran e cordial amor en nostre cor, com sien molt bells infants e graciosos resemblants en la cara lo dit Fedrich a nostre e vostre car fill lo rey de Sicilia; e la dita Violant, a vos; de que l amam sab Deu pus cordialment.*

La pèrdua del infantó Martí, nét llegítim de nostre rey féu que aquest posés mólt més gran amor en l'altre nét Frederich. Ja hem vist com Martí se féu portar Frederich y Violant a Valldaura per conèxels. No sols los féu instalar en lo palau reyal de Barcelona hont tenien varies-persones afectes a llur servey, sinó que provehía en totes llurs necessitats y per llur educació moral y física com individuus de la propria familia reyal. Nostre rey tingué d'absentarse a Valencia, d'hont escrigué a Galceran de Rosanes ses ordres

---

tenits manera que les mares non sintan res tro fins que la cosa sia feyta, car dit nos han, que si elles ho sentien que daça los ne degu essen passar, posarien qualque xaquia de malaltia o d altre cosa necessaria. Y en les dites coses vos haiats, saviament e cautelosa, segons que de vos confiam, mostrant hi vostra bona diligencia, segons havets acostumat». *Itinerari del rey En Martí,* pl. 117, doc. 157.

(166) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 123, doc. 88.
(167) Item item, loc. cit. pl 123, doc. 89.
(168) Item item, loc. cit. pl. 124, doc. 92.
(169) Item item, loc. cit. pl. 124, doc. 92.
(170) Item item, loc. cit. pl. 126, doc. 100.

d'empresonar alguns servents del palau reyal qui ab paraules despectives recusaven de servir los dits néts (171), ensemps que trametía quaranta un florins d'or d'Aragó per comprar un fre y una sella per lo cavalcar de don Frederich (172). En altre ocasió essent en Perpinyà pregava sa muller la reyna de donar recapte per la provisió de Martí Comabella, mestre del dit Frederich, a rahó de dotze diners quiscun jorn, puix En Guillem Mulet no hagué cura de fer donar la dita quantitat pel tresorer reyal (173). L'any 1406 nostre rey encara era a Valencia per remeyar lo greu estat en que les lluytes de bandositats l'havien posada; tenint de romandre llonch temps en la capital, escrigué a la reyna sa muller d'anar juntarse ab ell. En una de les lletres (174), li diu: *Nos trametem de present a nostres e vostres nets bon recapte per Miquel qui ls serveix. Perque us pregam que si acordats de venir a nos, los nos aportets, e que se n vinguen ab vos, car gran plaher n haurem. Nos scrivim al veguer de Barchinona que ls acompany e ls vos men tro sien ateses ab vos en lo cami.* Més avant afegeix ço qui proba l'amor per lo séu nét y la previsió per conservarli la vida. *E com lo dit don Frederich sera ab vos, pregam vos, reyna molt cara muller, que façats cavalcar en les anques de la sua mula, lo germa d En Aguilo o altre gentil o notable home qui l sostenga, per manera que vaia sens tot perill de caure;* y encarrega N'Antoni Torrelles militar, que acompanyi l'Infanta Isabel y'ls dos néts fins a Vilafranca hont es la reyna sa muller (175). Dòna María de Luna anant de viatge per reunirse ab son marit, emmalaltí de pleuresia. Lo rey sabedor del estat de sa muller, donà dos jorns després, contraordre, fent romandre sos néts en Barcelona (176), y a fi qu'en absencia de la familia reyal los dits néts fossen ben atesos, escrivía an Raymon Torrelles *hauriem gran plaer que tinguessets manera que vostre pare se mudas per estar en lo nostre palau maior e que prengues en comanda los dits nostres nets*. La reyna no resistí la malaltía y morí en Vila Reyal lo 29 de Desembre d'aquell any (1406). Tantost fou manat an Miquel, servent dels néts bastards *que decontinent vistats de drap negre gros nostres nets per raho de la mort de nostra muller la reyna* (177). La bona educació dels infants Violant y Frederich, ab l'anada d'En Torrelles al palau continuava, car a 21 de Janer y 10 de Març de 1407

---

(171) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 167, doc. 52.
(172) Item item, loc. cit. pl. 170, doc. 64.
(173) Item item, loc. cit. pl. 174, doc. 91.
(174) Item item, loc. cit. pl. 191, doc. 72.
(175) Item item, loc. cit. pl. 191, doc. 72.
(176) Item item, loc. cit. pl. 191, doc 73.
(177) Item item, loc. cit. pl 191, doc. 74.

lo rey remercia madona Granera ò Granda de Torrelles (probablement muller de N'Antoni Torrelles) de la bona cura y diligencia que demostra envers los dits infants (178). Una volta qu'En Miquel llur servent anà a la reyna Yolanda, viuda del rey Johan, demanant diners per les despeses dels dits infants, arribà a conexença del rey. Aquest reprovà asprament lo fet y manà an Ramon Fivaller, escrivà de ració, d'obrir procés contra'l dit Miquel per tal com en comptes d'anar a Mossèn Antoni Torrelles, veguer de Barcelona, a càrrech de qui anava el provehir les necessitats dels dits infants en absencia del rey, era anat molestar la dita reyna posant en gran vergonya nostre rey (179).

No minvà may en nostre rey Martí l'amor per son net Frederich. Los treballs per llegitimarlo y per a finar matrimoni ab dòna Violant filla de Jaume de Prades, ne son bones proves (180). Al temps de morir Martí de Sicilia, nostre rey nomenava En Pere Torrelles en tudor del dit Frederich (181) y fins los derrers jorns de la seva vida, allavors que greument malalt nostre rey se sentía morir, recomanava als seus subdits que'l tinguessin en bon tractament; a Mestre Francesch de Granollars, metge, que hagi gran cura de la sanitat del infant Frederich y a mossèn Antoni Torrelles que li dongui tots los plahers que pugui (182).

Per la mort de son avi aquest infant tan amat y contemplat se vegé de sobte tractat sense cap consideració; y en sa pretensió a la corona d'Aragó, no hi hagué qui volgués, ni per caritat de Deu, defensar sos drets devant lo tribunal de Casp.

La victoria de Sant Luri assolida per lo rey Martí de Sicilia en 26 Juny 1409, y la completa desfeta dels exèrcits del comte de Narbona, la més famosa de tot aquell temps (183), no sols vencé los sards rebells y llurs aliats los genovesos, si no que posà lo temor en totes les nacions de la península italiana. Sembla que'l rey en mig de tant esplendor y gloria, que l'ubriagà l'inteligencia y'l cor, romangué mólt endebolit per la greu malaltía de que tot just n'era convalescent y per les penalitats de la vida de campanya. En aquest estat atret per la gran bellesa d'una jove

---

(178) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 196, doc. 3 y pl. 199, doc. 19.
(179) Item item, loç. cit. pl. 202, doc. 34.
(180) Item item, loc. cit. pl 231, doc. 33, y Apèndix n.° XII.
(181) «Vos dictum petrum de Turrillis, Frederico eidem pupillo, *per nos jam legitimato,* ac persone et bonis suis predictis in tutorem gubernatorem et administratorem generalem nunc constituimus et etiam assignamus, etc., (22 Agost 1409)». Rtre 2325 fl. 83. A. C d'A. —Publicat en *Coleccions de documents inèdits,* vol. I, pl. 148.—Bofarull.
(182) Girona Llagostera, D. loc. cit. pl. 244, doc. 15.
(183) Gregorio, loc. cit. pl. 425 y seg.

sardia, qui per ses qualitats era nomenada *la bella di San Luri*, desfrenadament sacrificà a la deesa Afrodita; en que'l jove rey Martí de Sicilia trobà la mort. Y axí ha pogut esser dit *que la bella de San Luri, nova Judith pel seu poble sard, occí lo rey Martí a força d'amor* (184).

Potser foren més culpables qu'ell en la plenitud de sa jovenesa, los cortesans qui li posaren en ocasió de tals amargues y crudels conseqüencies per Catalunya.

Lo rey Martí jove com era, de grans qualitats morals y intelectuals y de bellesa física com la tradició y'ls retrats (185) nos lo presenten, devía seduhir ab ses vestidures y ab ses armes les quals devien aumentar l'explendor de la dignitat y l'atracció personal

Tal fou lo rey Martí de Sicilia y primogènit d'Aragó, en sa vida pública com en la privada: rey prudent, cavaller esforçat, guerrer ardit, donat als deports, als plahers y al amor. Recordèm emperó damunt de tot, que fou un príncep d'ànima noble, de gran cultura, amant y protector de les ciencies, arts y de tot lo bell; que si essent jove se dexà portar a voltes dels sentiments més que de la reflexió, fou lo tipus del cavaller sense deshonor y sense paura, encarnació de la cultura mig eval; ab totes les passions del cor, emprò possehint en lo més alt grau les virtuts de l'ànima.

Sa mort fou per Catalunya de tan greus conseqüencies que avuy deprés de cinch sigles encara pesen demunt la nostra nació catalana. La decadencia moral y cívica dels capdevanters del nostre poble coincidint ab la dita mort y ab la de nostre rey Martí l'Humà arribada poch després, portà la posposició dels deures patriòtichs a les baxes envejes y vils ambicions, ço qui feu possible la vinguda de dinastía extrangera desconexedora y enemiga sempre del esperit català, que'ns portà a la ruína y a la pèrdua de l'independencia Sols ab la recuperació de la completa independencia podrà novament ésser gran Catalunya.

---

(184) La Marmora, *Itinerario in Sardegna*, pl. 270.—Mantegazza, *Fisiologia dell'amore*, pl. 135.

(185) Un dels retrats del dit rey es en lo *Codice Speciale* dels privilegis de Palerm. Aquesta ciutat agrahida al rey Martí per haver obtingut lo perdó y la llicencia de seguretat, conservà ab gran cura lo document original que feu transcriure més tart en lo dit *Codice*, adornant los marges d'aquell foli en pergamí, una de les pus belles y sumptuoses miniatures que conté lo dit *Codice Speciale*, ab los retrats del jove rey Martí y de la reyna María, la semblança dels quals probablement no serà imaginaria, per les impresions y records que's conservaven en lo poble.—La Mantia Giuseppe, *Su i più antichi capitoli della città di Palermo*, pl. 50.

L'altre dels retrats es en lo pergamí existent en lo Musèu de Tarragona en lo qual es representat vestint una hermosa armadura.

I

LLETRA REYAL. - ARXIU MUNICIPAL DE GERONA

Lo rey de Sicilia primogènit d'Aragó.

Prohomens. Sabents que haurets plaer e consolació de la nativitat de nostre primogenit lo qual migençant la divinal gracia sera gloria de la nostra casa e salut de nostres subdits e vassalls, vos certificam que la regina nostra molt cara muller, la nit passada seguent lo jorn qui es digmenge a XVIIII dies del present mes, per la gracia de Deu, infanta en lo castell de Cathania un bell fill romanent la dita Regina leberada de tot perill segons que d aço serets informats pus largament per lo feell cambrer nostre En Fferrando Domingo portador de la present, al qual axi com aqnell qui en aço es estat present, darets plena fe e creença pregantvos que per esguart de les bones noves que us aporta lo haiats favorablement per recomanat. Dada en Cathania a XVIIII dies de Deembre l any MCCCCVI. Rex Martinus.—Als feels nostres los Jurats e prohomens de la ciutat de Gerona.

II

LLETRA REYAL.--ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ JOHAN I.—Capsa 2.ª

Cedula del argent qui ere en lo rebost qui es empenyat.

Vicens Vilar.

Primerament dimarts a II dies del mes de Setembre doni a Vicent Vilar per manament de majordom I bassi gran d argent blanch smaltat, ab una scudella blancha.

Item dimecres a III del dit mes doni a Vicent Villar III scudelles blanques e I plater poch.

Item divendres a VI del dit mes doni a Vicent Villar I scudella

e II plates blanchs pochs. Item lo dia matex doni per manament d En Jacme Dez Coll an Barthomeu Rotlan I gran tallador d argent daurat.

Item dimarts a IX del dit mes doni a Vicent Villar III scudelles blanques.

Item dimecres a X del dit mes doni a Vicent Villar II platers blanchs poch; I^a scudella blancha.

Item dicmenge a XIIII del dit mes doni a Vicent Villar I tallador d argent blanch gran; I^a scudella daurada ab senyal del rey Luis e mig tallador d argent daurat.

Item divendres a XXV de Julioll doni a Vicent Villar I plater blanch.

Item dicmenge seguent a XXVII del dit mes, doni an Vicent Villar III scudelles blanques.

Item dimecres a XIIII de Julioll doni a Vicent Villar I plater e I^a scudella

Item dicmenge a XIII de Julioll doni a Vicent Villar I plater poch blanch.

Item diluns a XXI de Julioll doni a Vicent Villar I plater blanch poch.

Item doni dijous a XXIIII de Julioll a Vicent Villar I plater poch blanch.

Item dissapte a XXVI de Julioll doni a Vicent Villar una scudella blancha.

Item diluns a VII de Julioll doni a Vicent Villar III scudelles blanques.

Item dimarts a VIII del dit mes doni a Vicent Villar III scudelles blanques.

Item dijous a X del dit mes doni a Vicent Villar III scudelles blanques.

Item diluns a VIII del mes d Agost doni a Vicent Villar platers blanchs II.

Item divendres a III del dit mes, doni a Vicent Villar II scudelles blanques d argent.

Item diluns a III del dit mes doni a Vicent Villar I^a scudella blancha.

Item dimarts a XII d Agost doni a Vicent Villar I^a scudella e I plater blanch.

Item lo dia matex doni a Vicent Villar I plater poch blanch.

Item dimecres a YXVIII del mes de Maig doni a Vicent Villar II platers pochs.

Item dimecres a XIX del mes de Noembre doni a Vicent Villar III platers pochs, I^a scudella poca.

Item a XXX de Maig doni a Vicent Villar al siti de Cathania Ia scudella gran daurada.

Item doni a Vicent Villar en lo síti de Cathania Ia scudella gran daurada.

Item te Vicent Villar Ia scudella la qual li comanà Jacme Gili que tenia penyora.

Item te Vicent Villar a VI d Octubre I tallador blanch.

Item te Vicent Villar lo darrer dia del mes de Octubre II talla dors blanchs.

Aquest es l argent que s es perdut

Primerament un pitxell gran blanch que s es perdut en la botellería.

Item una tassa daurada en la cambra del senyor duch.

Item una tassa daurada qui fon perduda a Mineu.

Item una altra c an perduda los rebosters.

Item se perde al Castellusso IIII plates blanchs, Ia scudella blancha

Item II tases poques blanques: mige dotzena de culleretes.

Item te don Jacme de Prades Ia scudella blancha e I plater blanch.

Item d altre III tasses blanques poques.

Item te Ia tassa blancha massis gran.

Item se perdè en lo rebost una scudella e I plater blanch.

Lo senyor Duch.

Item pres lo senyor duch del argent que vingue del Castelluço I tallador gran daurat, I pitxer gran d argent blanch.

Item te Mossen Pere de Panella per lles scoltes IIII platers blanchs.

Item En Guillem de Tonyes la pastera daurada.

Item te mossen Gueraut de Monleo II pitxers e III tasses poques.

Item te Anguerot de l Archa una cassola e I bassi e I plater pochs.

Item te En Pasquall l especier la barcha ab senyall del senyor duch e I tallador blanch mercat de Barchinona e I cetra blancha e I pitxell de tenir vi gran blanch.

Item te lo dit Pasquall, I pitxell.

Item te Michel de Pallars II sendelles blanques.

Item te Lucha d Aula I plater d argent daurat.

Item te ell mateix Ia scudella blancha.

Item te mossen Ramon de Mur I scudella blanca per les scoltes.

Item te Pero Archimbau de lla cambra del senyor duch Ia scu-

della blancha que pres pera l nollit com vench la roba de la Licata a Terranova.

Item te Ramon Torro musseu del rey Iª scudella blancha.

Item te Guillem ajudant de comprador della regina Iª scudella blancha

Aquest es l argent que pres Mossen Johan Ballester del rebost.

Primerament te un plater daurat, II graellets daurats, I overa, (fo tornat al ... los graellets ...

Item te I plater daurat.

Item te II candallobres daurats (foren tornats al rebost).

Item te Iª scudella blancha (fon tornada al rebost).

Item te Iª copa daurada ab sobre cop (fon tornada al rebost).

Item I setre blancha.

Pres Jacme Dez Col del rebost.

Primerament una gotera d argent daurada on estan X gots daurats ab sa cuberta.

Item un saler daurat ab senyal d Alago.

Item VI graellets blanchs petits.

Item III peus de copa d argent a figura de leho daurats.

Anthoni Ribauta pres l argent deius escrit.

Item doni jo Domingo Jacme en lo mes de Janer en La Licata Anthoni Ribalta sots comprador del rey, III scudelles blanques e I plater blanch.

Item doni A. Ribalta II talladors blanchs d argent.

Item a ell matex altres II talladors blanchs.

Item te ell matex IIII scudelles d argent blanques.

Item te d altre part IIII scudelles d argent blanques.

Item te ell matex IIII scudelles d argent blanques.

Les coses devall scrites son l argent que pres mossen Luis de Raiadell del rebost.

Primerament I pitxer daurat.

Item I copa ab cobertor.

Item una tassa ab peus.

Item I peu de copa te un pinyo on ha I aguila.

Item un saler d aur ab I safir e V perles

Item II cobertors de pitxers daurats.

Item III plats blanchs marquats de Barchinona.

Item IIII plats blanchs d argent de carlins.

Item XII tasses blanques d argent fi.

Item VIII tasses blanques d argent de carlins.
Item I peu de copa de vidre ab I smalt ab senyal de Sicilia.
Item I cobertor de saler marquat de Barchinona.
Item II leoparts amantats de les armes de Sicilia.
Item III pinyons de copes e I petit smaltet.
Item II petites culeres d argent daurades.
Item I saller de maurer guarnit d argent.
Item I cullera de maure guarnida d argent.
Item I[a] oreylla de tassa de maura.
Item I[a] tassa de mal argent.
Item I manjador de mores de crestayll guarnit d argent.

Item te En Sent Vicens castella del castell.

Primerament V scudelles blanques.
Item III platers blanchs.
Item I copa sens cubertor.
Item I pitxer blanch.
Item I tassa blancha.

Les persones devall scrites tenen les penyores subseguents per los prestechs per ells fets a la cort del senyor duch en lo mes d Agost XV indicio anno ab incarnatione Domini M° CCC° XC° tercio.

I Primerament presta a la cort del senyor duch micer Barthomeu d Altavilla jutge de la gran cort de que te en penyora VIII peces, una corona d or del dit senyor en que ha diverses pedres precioses e perles. . . . . C onses.

(Al marge diu): Les dites VIII peces foren cobrades e foren apres meses en penyora en poder d En Anthoni de la Nuara e de Michel Miola peix.

II Item presta a la dita cort micer Antoni Gaiata de la ciutat de Cathania de que te en penyora I xipellet d or del dit senyor en que ha diverses pedres precioses e perles. . . . CC unzes.

III Item presta a la dita cort Micer Eximeno d Alerda, de la ciutat de Cathania, de que te en penyora la barcha d or de dit senyor . . . . C onzes

(Al marge diu): Fon cobrada per altres penyores que pres, e apres fon liurada a don Jayme de Prades.

IIII Item presta a la dita cort Andrea d Andria de la ciutat de Cathania de que te en penyora IIII flors de la corona de dit senyor en que ha diverses pedres e perles. . . . . . C onzes.

V Item presta a la dita cort notari Dominico de Cathania de que enpenyora una corona d or del dit senyor sens murons en la

qual ha pedres e perles. . . . . . . L onzes.

VI Item presta Micer Arrigo de Stadella a la dita cort de que te en penyora segons que s diu I fermall d or del dit senyor. C unses.

(Al marge): require in XV°

VII Item presta En Johan Oliver mercader catala a la dita cort de que te en penyora un fermall d or redon en lo qual ha V balays XVI perles grosses e IIII diamants. . . . . C onzes.

(Al marge diu): require in XXX.

Mossen Ramon Xammar

VIII Item fon liurat a Mossen Ramon Xammar V taules d argent de la capella qui son dins II coffrens; e d altre part V fermalls d aur ab pedres e perles, de I relliquiari d aur ab diverses pedres e perles.

IX Item un fermall apellat Cherobim lo qual toqua uns orguens e te I ballax als pits e III saffirs entorn e II murons e en cade muro III perles grosses.

X Item un altre fermall appellat dels braços en que ha un safir al mig e IIII ballaxos entorn e IIII murons, en cada muro una punta de diamant e IIII perles grosses. (Al marge diu en una clau agafant lo IX, X y XI): Mixalet de la Tor.

IX Item un xapellet d aur en que ha un fermall en que ha un diamant gros al mig, e IIII migensers, e IIII perles grosses, e LXXXIII perles grosses en lo cercle del xapellet los quals te Mossen Galceran de Vilanova per M e DCC florins d Arago.

Mossen Jaume de Foix

XII Item un fermall ab un saffir al mig e V an gir e entorn, e V murons e en cade muro IIII perles e una punta de diamant en cada muro e V gascons mes auant en los IIII no ha res; en la un ha un ballaxet, los quals te mossen Jayme Soler per noranta florins de Florença . . . . XIX onzes.

Ramon de Vilamari

XIII Item IX onzes e un quart de perles menudes les quals son en guandaya.

XIIII Item XXV grans de perles migenceres en una veta negra les quals te Eu Bernat Ramon de Vilamari.

Misser Arigo d Estadela

XV Item un fermall ab un ballax en mig e IIII seffirs e IIII gastons en los II ha en cascun IIII perles, e en la un dels dos V diamants e en l altre IIII diamants e en los gastons qui restan en cas-

cun una pera grossa lo qual fermall te micer Rigo da Stadella per C onzes.

Mossen Francesch de Valguarnera

XVI Item un gubell ab sobre copa daurat. Item una taça enbotida daurada, e una blancha embotida. Item III taces planes e II redones totes blanches. Item XIII gerallets d argent blanchs. Item un fermall ab un lebrer negre en lo qual ha VI perles grosses. Item un altre fermall ab I saffir al mig, en lo qual ha XII perles grossetes. Item un altre fermall d una nau en lo qual ha en mig una donzella e en gir e en torn III balaxos.

XVII Item un altre fermall ab V perles grosses ab una correga en gir e entorn enpremtada. Item un altre fermall ab una rosa smaltada en míg de la qual ha una perla grossa. Item I saffir tot sol lo qual es blau, les quals coses demunt dites te Mossen Ffrancesch de Vallguarnera los quals te per CCCC florins d Aragó.

Hi hà una clau que agafa aquests dos paragrafs XVI y XVII, a llur part dreta y diu: LX onzes.

En Gilamuch de Rocaberti

XVIII Item te lo noble En G. de Rocaberti, I fermall en lo qual ha un griu smaltat de blanch qui te en les mans I basto d aur smaltat de vert e al cap del dit basto ha un ballaxet petit e en l espatla del dit griu ha I gran ballax e te en la bocha lo dit griu I ballaxet; lo qual fermall sta en son stoig. . . . . XII onzes.

En Rotlan

XIX Item un fermall qui ha un ballax al mig e VIII diamants grossos e VIII migencers e IIII perles grosses lo qual te En Berthomeu Rotlan.

(Al marge diu): Te lo balaix En Reverdir e les altres coses te En Pericó Nadal.

XX Item un fermayll qui son dos charobins qui tenen un saffir ab les mans e III ballaxos entorn e III perles grosses.

XXI Item apres un altre fermall en que ha un angell qui te als pits un saffir e II ballaxos entorn e VIII perles migenceres.

XXII Item mes un fermall redon ab un saffir al mig e an gir e an torn V puntes de diamants e en cada punta II perles.

XXIII Item un altre fermall en lo qual ha un guall ab III ballaxos entorn e IIII perles migenceres.

XXIIII Item un altre fermall en lo qual ha un angell tal com lo dessus dits te als pits un ballax e en gir e en tom II saffirs e VIII perles migenceres.

XXV Item un fermall en lo qual ha un ballax al mig e IIII

saffirs entorn e II gascons en cada gasco IIII perles en la un dels gascons ha V diamants y en l altre gasco IIII diamants e aymes avant III perles grosses.

XXVI Item un anell lo qual es appellat lo gran robis. Item un anell lo qual es l robis e ha en gir e entorn de la vergua puntes de diamants. Item un altre anell lo qual es apellat lo gran diamant. Item dos anells, en cada anell una perla grossa.

En Casasaxa

XXVII Item te En Francesch de Casasage tresorer del senyor rey la corona dels ballaxos. (Aquest paragraf es tatxat ab ralles de tinta. Al marge diu): in p. p.

Miser Jacobo

XXVIII Item doni a micer Jacobo Campo lo fermall dels robissos lo qual te en penyora per diners que l senyor duch avia mester.

XXIX Item donà al dit micer Jacobo Campo un fermall lo quall ha una flor semblant d una altre que l senyor duch dona a la muller d En Jacme de Prades.

Casasaya

XXX Item doní mes avant al dessus dit tresorer lo fermall major dels ballaxos a la barcha d or. (Al marge diu): Require in XVº cartes.

En Semenat Pere

XXXI Item te En Pere de Sammanat IIII ballaxets e LIX grans de perles, los quals son sagellades ab sera grogua e ab lo meu anell.

En Sen Visent

XXXII Item un merlet de corona lo qual jo avia rebut d En Pujades lo qual te En Sent Viçent en que ha VII balaxos e IIII maragdes, XII perles lo qual te per lo sou dels soldats del castell.

XXXIII Item un altre merlet petit lo qual te lo dit Sent Vicent al qual ha un gros ballax e IIII perles grosses e un diamant al mig de lles dites IIII perles.

Rotlan

XXXIIII Item a VII dies del mes de Juny liure jo Huguet de Santa Pau an Barthomeu Rotlan un fermall d aur fet a cayre ab un gran ballax en mig cayrat e IIII perles grosses entorn e VIII diamants grossos e VIII migencers e IIII rubissos lo qual fermall lo dit Barthomeu deu metre en penyora.

Açò damunt dit era notat a Mossen Huch de Santa Pau.

(Al marge diu): Ja es notat atras en XIX capitols an Renardet e an Nadal.

L'argent devall scrit he rebut jo Barthomeu Rotlan del comte d Agosta per prestechs que feu a la cort del senyor duch per paguar lo sou a la gent d armes del mes de Maig com devian anar al siti de Jaig.

Primerament rebi del dit comte d Agosta II bacins grans d argent ab smalts ab les armes de Muncada qui pesaren XII marchs la un dels quals fou liurat a mestre Ffrancesch de Napols en pagua de X onzes de que cobre albera de scriva de racio. L altre fo liurat En Perico Torrelles en pagua di IX onzes que albera de scriva de racio { X onzes. IX onzes.

Item un savastre fet per a correga de ampresa en lo qual ha un cap mosqueta d aur smaltada ab II diamants e.... robis e una perla grossa e una sivella sens pun quant on ha II saffirs e una perla grossa que pesa per tot II onzes e I quart lo qual te Mossen Not de Moncada per preu de C florins de Florença. . C florins de Florença.

Item d altre part te lo dit Mossen N Ot per LXX florins d Arago IIII fermalls petits d aur d una faiço dins los quals ha un cercle e una aguila ab faç d angel en cascun I saffir e III perles patites en cascu. Y tres altres fermalls dins un cercle redo d aur on ha en los dos I lebrer smaltat blanch e VIII perles petites ab III rosetes. En lo terç fermall ha una aguilla al mig e VIII perles petites e III rosetes los quals VII fermalls li foren meses per preu de LXX florins d Arago.

Item II fermalls d aur en los quals a en lo mig de I cercle sengles aguilles ab cara d angell abl encast en los peus de les dites aguiles on ha III perles e en lo cap I saffir. Ten los en penyora Mossen Pere de Planella.

Item I fermayll de forma d un verduch d aur dins lo qnal ha una aguilla ab IIII perles petitas e III rosetes blaves e vermelles d smalt. Te l mossen Pere de Planella per preu de.

Prestech que feu Mossen Ponç d Alcala a la cort del senyor duch del argent devall scrit.

Primerament presta lo dit Mossen Ponç a la dita cort III scudelles e III platers d argent qui pesaren VI marchs VI marchs e miga unce los quals te penyora Guallart de Munt clup per preu de . . . . DXL tar.

Item III scudelles e III platers qui pesaren VI marchs e mig unces los quals te en penyora En Jacme Dez Coll per preu de DXL tar.

Item II scudelles redones d argent blanch ab horelles en cascuna qui pesaren II marchs. E V taces d argent de talla anglesa, ço es les II daurades dins e de fora ab I petit peu redo en cascuna; e les III planes totes blanques les qualls pesen so es les daurades III onzes, e les blanques V marchs E una cetra daurad qui pesa II marchs e II onzes; lo qual argent fo liurat a Mossen Berenguer de Vilaragut qui aquell te en penyora per preu de. . MLXXX tar.

Item una correja daurada e smaltada de ropatler e blanch e gornida en I perxe de seda negra qu pesa II marchs; la qual fo liurada an Dionis Odena qui aquella te per preu. . CCLXX tar.

Item un bassi gran d argent daurat de part dins tot redo en lo quall ha un smalt ab senyal d Entença qui pesa VIII marchs. Te lo mossen Pere de Planella.

Item un guarlandun e I plomall d argent daurat que te en penyora Bernat de Casasage per IIII onzes que doni an Galceran de Santa Coloma . . . . IIII onzes.

(Al marge diu): Fon cobrat e mes en penyora an Exemeno d Aguilar.

Item I plat gran d argent blanch qui pesa VIII marchs e IIII onzes lo qual te En Guerau de Millars en penyora per preu de DCCCX tar.

Prestech que feu Mossen Miquell d Aubu a la cort del senyor duch del argent devall scrit.

Primerament presta lo demunt dit una taça poca redona d argent blanch qui pesa IIII onzes; e te la, lo dit Guerau de Millars a compliment de la quantitat demunt dita.

Item VII scudelles e VII tasses d argent blanch e I pitxer qui pesaren entre tots XVI marchs e VI onzes e mige les quals te Mossen Ramon Xammar en penyora per preu de M.DCCC.XC. tar.

Item III taces daurades ab smalts en lo mig qui pesaren III marchs e III onzes mige Te les Mossen Pere de Planella.

Item IIII traces d argent blanch qui pesaren II marchs, III onzes, e mige. Te les lo dit Mossen Pere de Planella.

Item un barrall d argent ab I perxe de seda qui pesa VIII marchs e te ll lo dit Mossen Pere de Planella ansemps ab lo dit argent e ab fermals del comte d Agosta en penyora per preu de CC.II florins de Florença.

III

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. — Capsa 1.ª — n.º 146.

Martinus Dei gratia rex Aragonum, Valencie, Maiorice, Sardinie et Corsice comesque Barchinone Rossilionis et Ceritanie ffideli consiliario et thesaurario nostro Joanni de Plano, legum doctori, salutem et graciam Dicimus et mandamus vobis quatenus de pecunia curie nostre que est vel erit penes vos tribuatis et exolvatis fideli chirurgico domus nostre Aparicio Agossa magistro in medicina centum florenos auri de Aragone quos eidem in auxilium expensarum per ipsum fiendarum in viagio quod de presenti versus regem Sicilie in servicium predicti regis primogeniti nostri carissimi facturus est per vos tribui et exolvi duximus ordinandum. Ext in solutionem presentem recuperetis cum apoca de soluto. Dada en Çaragoça sub nostro sigillo secreto XVIIII die Novembris anno a nativitate Domini, millesimo CCC° nonagesimo octavo.—Rex Martinus.

IV

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. — Capsa 3.ª—n.º 443.

A la noble e amada nostra dona Alionor de Centelles.

Lo Rey.

Dona Alionor. Gran plaer hauriem que entre les altres nobles dones que seran en acullir e acompanyar nostra molt cara filla la Reyna de Sicilia, la qual deu entrar aci Deus volent dimecres prop vinent, vos hic fossets. Per que us pregam axi affectuosament com podem que si james nos entenets servir ne complaure hi vingats decontinent per esser en la dita festa, tota excusacio e dilacio a part posada. Y pregamvos axi mateix que ns façats aportar ab vos lo nostre papagay. Dada en Castello de Burriana sots nostre segell menor a XX de Ffebrer del any MCCCCII.—Rex Martinus. —Dominus Rex mandavit mihi Johanni de Tudela.

V

REY MARTÍ. — ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. PERGAMÍ 221.

In nomine Domini. Pateat universis quod nos Martinus Dei gracia rex Sicilie, ac ducatum Athenarum et Neopatrie dux, vestri excellentissimi et potentissimi principis et domini, domini Martini Dei gracia regis Aragonis primogenitus humilis habitis super his vestris benignis placito licencia et assensu cum libera potestate per vestram patentem literam nobis concessam cuius tenor sequitur et est talis: Nos Martinus Dei gracia Rex Aragonis Valencie Maioricarum et Corsice, comesque Barchinone Rossilionis et Ceritanie attendentes axierimonium quod Deo actore complebitur per nos fore tractatum inter vos serenissimum principem Martinum Dei gracia regem Sicilie et ducatum Athenarum et Neopatrie ducem, primogenitum nostrum precarum et unam inclitarum infantissarum excellentissimorum principum et consanguineorum nostrum Caroli regis et Elionoris regine Navarre affectantes que eiusdem matrimonii complementum nostrum assensum et beneplacitum prebende ut plenius et securie suum possit sortire effectum vobis eidem caríssimo filio nostro damus et concedimus per presentem licenciam et literam potestatem per vos vel procuratores vestros dandi consentiendi et obligandi pro arris seu arrarum nomine et pro dotis restitutione ac aliis necessariis et oportunis aut dependentibus et emergentibus ex eisdem ratione matrimonii supradicti civitates villas castra vel loca aut alia quelibet regnorum et dominiorum nostrorum aut vestrorum quorumlibet, promittentes sub omnium bonorum nostrorum ypotheca et obligatione habere et tenere ratum firmum et validum quitquid in hiis per vos prefatum filium nostrum seu vestrum procuratorem datum constitutum et obligatum fuerit sine gestum et in nullo contravenire aliqua ratione seu causa. Et ad maiorem premissorum valitudinem presentem literam nostra manu signatam sigillo nostro secreto fecimus comuniri. Datum in civitate Turoli vicesima sexta die Decembris anno a nativitate Domini Millessimo quadringentesimo secundo. Rex Martinus. —Quia circa infrascripta peragenda presencialiter adisse nequimus loci distancia prohibente de certa scientia et consulte deliberataque animo laudantes approbantes ratificantes confirmantes validantes et etiam roborantes quequm-

que vos excellentíssimus dominus rex genitor noster predictus circa infrascripta tractastis fecistis et gessistis et etiam ordinastis vos eundem excellentissimum dominum regem patrem et dominum nostrum tanquam prestanciorem et magis excelsam personam et de qua ut de stipite essenciam corporis sumpsimus considere indubie possimus licet absentem nostrum verum legitimum et indubitatum procuratorem certum et specialem actorem et negotiorum gestorem et ad infrascripta utique generalem procuratorem cum presenti omni via modo jure et forma quibus melius possumus et efficatius dici conseri et intelligi potest et debet, atque in presentis negocii perfectione satis fieri dante Domino votis nostris facemus creamus constituimus et etiam ordinamus ac loco nostro ponimus ad contrahendum matrimonium loco více nomine ac in personam nostri per verba de presenti apta et suficientia ad matrimonium contrahendum cum inclita infantissa Blancha filia excellentissimorum dominorum principum Caroli regis et Elionoris regine Navarre, carissimum consanguineorum nostrorum dispensatione tamen sedis apostolice si oppus fuerit habita et optenta super consanguinitate vel afinitate aut alio impedimento quocumque. Et ad consentiendum in ipsam inclitam infantissam matrimonialiter et ad offerendum et dandum nos sibi in legitimum et verum maritum verbis aptis et legitimis per que matrimonium verum contrahitur juxta constitutiones divinas et canonicas santiones etiam datione fidei subarratione anuli dacioneque vel promissione arrarum et interventu in animam nostram prestiti juramenti et homagii. Et nichilominus ad jurandum in animam nostram quod nos aliqua vota peregrinationes vel continencia minime fecimus vel promissionem vel fidem alteri mulieri non desimus vel promissimus nec etiam aliqua alia per que dictum matrimonium posset aliqualiter impediri. Et ad acceptandum et accipiendum eandem in veram et legitimam nostram uxorem. Et audiendum ab eadem inclita infantissa vice versa in personam nostri similia verba per que recte matrimonium verum contrahitur eaque faciendum ad partes Aragone vel Sicilie et in illis civitatibus dominatione vestre ac nostre quibus volueritis et duxeritis ordinandum. Nec non ad dandum constituendum et obligandum pro arris seu arrarum nomine certis civítates villas castra vel loca aut alia quelibet in regnis Aragone vel Sicilie aut alibi constituta. Et etiam ad tractandum de dote et ipsam et interesse pro ea si suis statutis terminis soluta et restituta non fuerit assecurari petendum ac recipiendum promisionem obligationem traditionem et assignationem dotis ac rerum dotalium que vobis dabuntur et assignabuntur pactis conditionibus conventionibus habitis et conventis. Et pro predictis pro-

missionibus obligationibus traditionibus et assignationibus dotis et rerum dotalium tam in totum quam in partem faciendum instrumentum et instrumenta finis et quitationis liberationis absolutionis juriumque et actionum cessionis ac donationis prout vestre maiestati placebit. Et cameram eidem constituendum et etiam assignandum in civitatibus villis castris seu locis regnorum terrarum seu dominorum vestrorum aut nostrorum. Et pro restituenda dote recepta assecurandum eandem super civitatibus villis castris et locis ac aliis bonis vestris aut nostris cum penis interesse et expensis prout maiestati vestre libuerit et fuerit benevisum. Et etiam tractandum et firmandum quando et ubi inter nos et dictam inclitam infantissam matrimonium in facie ecclesie celebretur. Et in predictis et quolibet predictorum procuratorem et procuratores substituendum et destituendum quando et quociens vestre libuerit maiestati. Dantes et concedentes vobis domino genitori nostro predicto in predictis et circa predicta ac in dependentibus accesoriis annexis et connexis ab eis suficiens et plenum mandatum cum plena libera et generali administratione et omni plenissima facultatate. Et generaliter omnia alia et singula faciendum et exercendum in premisses et circa premissa cum pena vel sine pena que ad contrahendum et tenendum dictum matrimonium necessaria fuerit seu etiam opportuna et sine quibus fieri matrimonium ipsum non posset et prout vobis excellentissimo domino regi predicto visa fuerint facienda queque nos ad contrahendum et fermandum dictum matrimonium cum suis viribus et effectu ac dependentibus ab eodem facere possemus personaliter constituti etiam si sint vel essent maiora vel graviora superius expressatis et etiam declaratis et que de sui natura mandatum magis speciale requirerent. Promitentes vobis excellentissimo domino regi predicto in manu et posse secretarii et notarii infrascripti ut publice persone pro vobis et substituendo seu substituendis a vobis et personis omnibus quarum interest et intererit recipientis et patiscentis ac etiam legitime stipulantis nos semper habere gratum ratum validum atque firmum quit quid per vos aut substituendum vel substituendos a vobis in premissis et circa premissa et super dependentibus seu emergentibus ex eisdem ac eis connexis ordinatum promissum tractatum firmatum juratum et procuratum fuerit sive gestum et nullo tempore revocare et judicio sisti ac judicatum solvi cum suis clausulis opportunis sub bonorum nostrorum habitorum et habendorum ubique omnium ypotheca et obligatione. Et nichilominus juramus sponte in animam nostram per Dominum Deum et eius sancta quatour evangelia corporaliter per nos tacta predic-

ta omnia et singula prout per vos dominum regem predictum aut substituendum vel substituendos a vobis acta fuerint et firmate tenere firmiter et observare et in nullo contrafacere revocare vel venire aliqua ratione vel causa. Renunciantes omni accioni auxilio, defensioni et exceptioni fraudis et malicio cuicumque alteri juri quod contra premissa nos posset tueri etiam vel juvare. Premissa igitur qua et prout dicta sunt supra facimus pasticimur et promittimus in manu et posse Johannis Robiol secretarii nostri fidelis et notarii infrascripti tamquam publice persone pro personis quarum interest et intererit ac interesse potest et poterit infuturum recipientis et patiscentis ac etiam legitime stipulantis. Quod est actum et datum Catanie prima die Junii decima indiccionis anno ab incarnatione Domini millesimo quadrigentesimo secundo.

Sig ✝ num Martini Dei gratia regis Sicilie ac Ducatum Athenarum et Neopatrie ducis et excellentissimi ac potenttissimi principis et domini Martini Dei gratia regis Aragone primogeniti predicti, qui predicta laudamus, concedimus, firmamus et juramus at homagium prestamus huiusque publico instrumento sigillum nostrum apponi jussimus inpendenti.

Testes sunt qui ad predicta presentes fuerunt Raymundus Xatmar, Ludovicus de Reiadello, camerlengus et Michael Daubum majordomus milites consiliarii nostri.

Sig ✝ num mei Johannis Robiol secretarii serenissimi domini regis Sicilie supradicti autoritateque notarii publici per totum regnum Sicilie et adjacentes insulas sibi, qui mandato ipsius premissis interfui eaque in hanc formam redigens scribi feci et clausi.

VI

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ. – ARXIU DE LA CORO-D'ARAGÓ. — Capsa 9, plech n.º 6.

Molt alt e molt excellent e poderos senyor. - Certifich a la vostra gran altessa com per gracia de nostre Senyor Deus lo senyor rey vostre car fill e la senyora reyna son ben sans merce a nostre senyor Deu. Molt alt senyor: per tal com se que haurets gran plaher certifich a la vostra gran altessa com per gracia de nostre Senyor Deus, la senyora reyna vostra cara filla es prenys; de que prech nostre senyor Deus lo y leix portar ab be e que visca largament molt en lo mon, a laor de nostre Senyor Deus Ihesu Christ, e apres d aquest n aja molts d altres e vos senyor ajau vida longa e

salut e lo senyor rey vostre car fil. Apres senyor d aquestes noves si plau a Deu n aurets de moltes millors. Manme la vostra senyoria, senyor, e sia de vostra merce, senyor, que yo e mes filles siam acomanades en vostra gracia e merce. Lo Sant Sperit, senyor, vos tinga en sa santa guarda. Scrita en Cathania a X dies del mes de Janer XIIII indicció.

Senyor.—La vostra humil sotsmesa qui besant vostres peus e mans se comana en vostra gracia e merce, Costança Dez Fenollar.

Al molt alt e poderos senyor rey d Arago.

VII

LLETRA REYAL DEL REY MARTI.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.—Capsa 7, n.ª 1363

Sacre regie Aragonum magestati.

Serenissime princeps et clementissime domini.

Pero ki a mi aparteni notificari a la vestra excellencia li cosi ki suchedinu, vi significu primu ki lu signuri Re vostru figlu è gratia Dei ben sanu e la signura Regina essendu il prena di plus di misi unu, nostru Signuri per nostri demeriti ha permisu ki ipsa hogi sera (?) acaxuni manifesta si ha affullata e secundu ki si potia comprendiri la creatura era mascula quistu affullamentu sia in modu ki fu manifestu e claru a tutti quilli ki lu vidiru e a ben ki quista nova sirra desplachenti a lu animu di la vostra signuria, cum d altra parti la vostra excellencia divi haviri allegrecza e plachiri ki siti certificatu ki ipsa è disposta fari fruttu e portari figli di la quali cosa la vostra signuria forsi dubtava, e in quistu affullamentu ipsa ha portata la creatura plus ki in alcunu di li altri pero ki ja era passatu di lu tempu ordinariu plus di jorni XXII. Supra quista materia li medichi dacza e eu cum ipsi havamu investigatu e per ço ki potimu comprendiri havimu conclusu ki quistu affullamentu sia avenutu per habundancia di humiditate di la matri li quali fu in grandi abundancia per modu ki non assanu formari li ligamenti ki poczanu substineri la creatura e di quistu fattu abenki nui altri per multi volti indi havissimu fatta noticia non fommu creduti per modu ki s inchi facchissiru li provisioni debite, ora ki la cosa è quasi manifesta porra essiri ki serrimu meglu ascultati e crediti Deu per sua merci ni dugui (?) gracia ki chi poczamu dari bon recapitu altru a lu presenti non mi occurri si nou ki gratia Dei la dicta signura di quistu affullamentu nou ha alcunu malu accidenti e comportasi beni si ben ki ipsa s indi duna tanta di disficiu ki nou e homu ki la pocza

consulari. Sempre mi acumandu a la serenitati vostra. -Scripta Cathanie XXVI Jannarii XIIII indiccionis. — Vestre magestatis humilis et fidelis servitor et vassallus Rogerius de Camera phisicus domini regis Sicilie.

VIII

LLETRA REAL DEL REY MARTÍ. —ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.—Capsa 9, paquet n.º 1.

Al molt alt e molt excellent e poderos senyor lo senyor Rey d'Aragó.

Molt alt e molt excelleut princep e senyor.

A la vostra molt gran celsitut signiffich com per la gracia de Deu lo senyo rey de Sicilia e la senyora reyna ffills vostres son ben sans e en bona disposició de lurs persones. A vostra molt gran senyoria per altres letres he significat que la senyora reyna vostra filla era prenys. Apres s es seguit que a XXVI del mes de Janer a XXII hores, la dita senyora s es affollada de una filla; los metges les madrines s acorden que la senyora reyna es ben disposta a ffer ffills. Perque molt excellent senyor dins aquest any, mijançant la gracia de Deu, vos ne hoyrets bones noves, que lo senyor rey e la senyora reyna hauran fey I bell fill. Molt excellent senyor: ja per altres letres he significat a vostra molt gran senyoria la prospera tornada del senyor rey vostron fill en aquest regne, e com ab gran alegria e consolacio es stat rebut, e per la gracia de Deu aquest regne està molt be apresent; e de nenguna part no s ich spera nenguna adversitat si donchs no es per lo rey Lançalau perque serie gran be que s i provehis. Molt excellent senyor: be creu record a vostra molt gran senyoria com del dot que donas a ma muller me resta a pagar MD florins per los quals jo tinch penyora; e la dita penyora te l onrat En Francesch de Cassassaja, placiaus, molt excellent senyor, recordarvos de mi, e que per vostra merce jo haia los MD florins, e placiaus molt excellent senyor, vos record que a mi es gran dan haver presa muller per ordinacio vostra e de la senyora reyna, e haver sperar quatre anys lo dot. Molt redubtable senyor, man me vostra gran senyoria ço que li placia que jo son prest. E sie molt excellent senyor tots temps lo Sant Sperit en vostra guarda. Scrita en Cathania a II dies de Febrer.

Senyor. Lo vostre humil vasal qui humilment besant vostres peus e mans se recomane a vostra gracia e merce. Pere de Maresme.

IX

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.—Capsa 7.ª, n.º 1376

Al molt alt e molt excellent princep e poderos senyor, mon senyor Rey d Arag̃o.

Molt excellent princep e poderos senyor.

A la vostra molt gran senyoria scrivi largament e distincta dels affers essers e stament d aquesta illa de Sardenya per la nau d En Francesch Ça Tria de Barchinona. Ara senyor molt virtuos certifich vostra reyal majestat que depuys ança que la dita nau se parti d aci de Caller en la dita illa ne per micer Brancha ne per algun altre no s ich ha res innovat; be es ver, senyor que jo request per lo lochtinent del administrador de les rendes o drets reyals en Caller per ma sentencia he fets metre en mans d aquell lochtinent d administrador los bens de la nau picardia dels quals ja a vostra senyoria havia yo escrit per la nau d En Saragoça, senyor molt excellent axi com vostra senyoria sab, jo stich aci e no faç res sperant vostra senyoria que m manara faça. Perque senyor molt glorios sopplich vostra molt gran altesa que li placia manar a mi ço qui a aquella sera plasent. Mes anant senyor certifich nostra magnificencia que l senyor Rey de Sicilia e la Reyna vostres fills son ben sans e que la dita Reyna, dien, que seria prenyada. Axi mateix que tota la illa sta be e en subjugacio del dit senyor Rey. Aço senyor se yo per l scuder meu que havia trames al dit senyor Rey certificantlo del esser e stament d aquesta illa de Sardenya, lo qual scuder pochs dies ha que s vengut. E recoman que a vostra molt gran senyoria la qual lo Rey dels Reys mantinga per molts anys e bons ab victoria de sos enemichs. Scrit en castell de Caller a XXVIII dies de Ffebrer.

Senyor: Del vostre humil servidor e vassall qui besant vostres peus e mans se comana en vostra gracia e merce, Johan de Vallterra.

X

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.—Capsa 5.ª—N.º 944.

Al molt alt e poderos senyor, lo senyor Rey.

Molt alt senyor: A la vostra gran senyoría certefich que anit juny aci la nau de Taragona que patronega en Puiol. Partí de Trapena a XXVII de Febrer; compten com per gracia de Deu los senyors Rey e Reyna eren a Catania y estaven molt be Deu merce, e la iila en bon estat, e fama dien que era que era que la senyora Reyna era prenys a Deu placia mes dien que l senyor Rey se deya devia tenir corts a Saragoça, etc.

. . . .

Als molt excelent senyor no e a dir a vostra senyoria la qual lo sobiran Senyor conserve en la sua amor e gracia complin vostres desigs. Escrita en Barchinona a XI de Març (M.CCCC.VI)?—Molt alt senyor.—Vostre homil servidor que besant vostres mans se recomana en vostra gracia e merce. Guillem de Fonollet.

XI

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ. — Capsa 8, n.º 1493.

Al molt alt e molt excellent poderos princep e senyor, lo senyor Rey d Araguo.

Molt alt e molt excellent e poderos princep e senyor.

Senyor. A la vostra alta senyoria notiffic que per la gualea dels cans en comanda d En Gualceran Merquet, yo tramet la ffolradura dels marts gibalins la qual vostra alta senyoria demana la qual vos liurara En Leonardo de Doni de present, e sia vostra merssa senyor, de present ffer li n ffer una apoca de rasabuda a tots los maremassos, per ço senyor com yo tinc les dites coses ab aquex caracter axi com apar per carta en poder d En Pere Companyo la qual vostra senyoria pora veura; e si vostra merssa cera senyor, vostra senyoria pora proveyr d equi avant que yo puxa tot liurar d equi avant, a qui vostra ssenyoria manara e que no me n calegua

aver altra apoca déls altres marmassos, asso senyor dic per descarec meu, mes senyor ssertific vostra alta senyoria que yo ffas continuar los aniverssaris tot iorns, axi, senyor com vostra senyoria m a manat ffer, pero senyor, assi son deguts molts diners per los marmassos e cascu te argent en pagua per tant com ha a resebra estimat a covinent preu, que no m pens que n agen mes en Berçalona que tot l argent que tenen es argent blanch e daurat vell mig trencat, e lo temps que los mermassos lus donaran de IIII meses es passat que no l avem quitat. Per que, senyor, els los sauran a tanir o l auran a vendre e ssi l venen no n auran lo preu que ls es estat estimat que prou de contrast n agui ab ells al estimar. Axi metex, senyor, dare racapta a les dones del Alguer, segons vostra senyoria m a manat per letra; pero senyor les ditas donas me demanan provisio de que visquan entratant, e ab veritat no han de que viura; yo senyor no me n sson guosat planir sens que no agués manament de vostra senyoria; per que, senyor, placieus manar a mi so que vostra senyoria vorra que n ffassa; pero senyor la mara ce raferma que la ffiila sia prenys si u es senyor tost se veura e si tant si es que n ssia yo senyor ne ffare segons per vostra senyoria m es stat menat. Dels affers de la ylla senyor, no m cur de escriura, car per letra de mossen Pere vostra ssenyoria ne ssera avisat larguement solement vos ssertiffic senyor que sta en bona disposicio per gracia de Deu e ssi aquesta gent hic hera aribada tota la ylla ssera de present ab la ajuda da Deu en ma de vostra senyoria pero senyor vos declar que yc manquen alsguns ballestes per combatra fforssas car no n ic ha romas negu que les naus e les barques los sse n an tots portats que ssagrament ne omanage no yc es vuy tamut res per los patrons e nostra Senyor mantengua vostra alta senyoria en tota pprosperitat e honor per molts anys. Escrita en Caller a XXI de Noembre any MCCCCVIIII.

Lo vostra humil vassall qui basant vostras peus e mans ce comana en vostra gracia e merssa, Girardo de Doni.

XII

LLETRA REYAL DEL REY MARTI.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGO.—Capsa 7.ª—N.º 1228.

In Christi nomine amen:

Anno Domi i incarnationis Millesimo quatrigentesino nono, decimo septimo Madii secunde indictionis In castro terre Alcani pre-

sentibus domino Gualterio de Patrimone legum doctore judice magne curie, dopno Petro de Lendris archiepiscopo, donaino Angelo de Farreyra Bernardo Rabans Aloysio de Asta phisico lumussu Antonio de Michael Ricio Matheo de Salem et Anthonio di lu Gelfu exente judice predicte terre Anthonio de Raya.

Li capituli li quali su facti intra la serenissima signura regina de Sichilia per nomu di lu serenissimu signuri re de Aragona intervenienti per li parti di don Ffriderico figlu di lu serenissimu signuri re de Sichilia e la egregia signura donna Elionora relicta di lu in cliti quondam don Jayme de Prades intervenienti per li parti di la nobili donna Violanti, lur figla supra lu matrimoniu lu quali permittente Deo, si prometei et divi fari intru li preditti don Ffriderico et donna Violanti, ad futuram memoriam per manu de mi notaro Anthoni de Riera regio protonotaro per tuttu lu regnu si aturganu, promettinu et juranu per lu magnificu Misser Aloysi de Rayatellis habenti supra zo speciali mandatum seu commandamentu de la predecta serenissima signura regina ex una parte, e li predicta signura donna Elionora comu matri balea et tutrichi di la predicta nobili donna Violanti sua filla ex altera.

Im primis la predicta serenissima signura regina de Sicilia nomine et pro parte de lu serenissimu signuri re d Aragona intervenienti ut supra per la parti de don Ffriderico predictu prometti a la dita inclita donna Elionora nomine quo supra sub pena de florini chinquanta milia ki lu predictu don Fridericu farra e firmira lu matrimoniu cum la predicta donna Violanti e acceptira e atturguira li infrascripti capituli ne tractira interim autru matrimonium.

Item la predicta signura regina prometti a la predicta egregia donna Elionora ki lu predictu signuri re de Aragona havi donatu e conchessu oy darra e conchedira a lu predictu don Ffriderico ki infrascripti contrati baroni et beni.

Lu contatu di Lucoy li balli di Septa e di Travacel Elchi e Crivilen di li quali contati baroni et beni lu prefatu signuri re de Aragona fichi oy farra a lu predictu don Ffriderico privilegii contracti insinuacioni et omni expedicacti scripturi. Et e converso la inclita dicta donna Elionora prometti et sollepniter si oblica a la prefacta serenissima signura regina similiter sub pena de floreni chinquanta milia ki tractira et curira cum effectu hi la dicta nobile donna Violanti sua figlia in lu tempu di perfecta etati zo en in lu duodecimu annu conplitu fermira et farra de presenti lu predictu matrimoniu cum lu predictu inclitu don Ffridericu et interim ne tractira ne farra altru matrimoniu alcunu.

Item promitti la dita dona Elionora a la predicta serenissima signura Regina hi a lu tempu di celebrari lu dictu matrimoniu do-

tira e donira a la dita sua figla florini de oru de Aragona trenta milia lo quali la dita donna Elionora divi rehaviri supra li beni de lu inclitu quondam don Jaymu per rayzoni de dota data et assignata per ipsa donna Elionora muglieri a lu prefatu incliti don Jaymu.

Item florini de oru de Aragona trenta chinque milie li quali la ditta donna Elionora divi richipiri dali nobili signuri soy matri et patri poy de la monti di lu signuri duca de Gandia so patri secundu ki preteriti (?) promissioni et contracti dichi appariri.

Item prometi ki faran donacioni a la predicta magnifica sua figlia di tucti altri beni et diriti ki havissi e haviri putissi oy assi pertinissiru per alcuna maynera oy per successioni de patri oy matri oy fratri oy soru oy quasivogla altra maynera.

Et de zo farra scriptura sollepni contracti cum insinuaciony et omni altra expedienti cautiza tamen cum tale condicioni reservacioni vinculu e retempcioni vide ki la ditta donna Elionora in tempo de su vita naturali tanctu sia usufructuaria et tegua et posseya comu usufructuaria la metati di li suprascripti cosi li quali si conteniranu ni la dotacioni e donacioni predicte di li quali metati li fructi sianu soy ki indi poza disponiri per libitum voluntatis Ita quod finitu lu usufructu predictu si consolidi a la proprietati et sia integraliter di la dicta donna Violanti sua figla.

Item la predicta donacioni et dotacioni sera sub tali pacto e condicione videlizet ki si la dicta donna Violanti sua figla quod absit murrissi quancumque senza figli vel cum figli li quali quod etiam absit non pervenissiru ad etati perfecta zo e de annis dechioctu in quillu casu la predicta donacioni et dotacioni si reverta e torna a la dicta donna Elionora oy ad sua hereda oy a quillu a cui illa li darra oy lassira in qual manera vogla, exceptuando chinquinta milia soldi di li quali la dita donna Violanti poza testari e fari tucta sua volantati.

Item la predicta donna Elionora si ritini e reserva de la predicta donacioni e dotacíoni li quali divi a la dita nobili sua figla florini de oru de Aragona tri milia di li quali poza testari et in altra maynera fari tutta sua voluntati reservato tamen ki tuttu zo sia in voluntati di lu serenissimu signuri re di Sicilia. Ita quod si a lu predictu segnuri Re pari voli hi minu sia di li dicti florini trimilia di Aragona tantu sia quantu ad ipsu plachira.

Item promitti la dicta inclita donna Elionora a la predicta serenissima signura regina ki in lu tempu de fari Deo duce de presenti lu predictu matrimoniu infra lu prefatu inclitu don Ffredericu e la nobili donna Violanti sua figla tucti li predicti quantitati et raxzoni et beni cum condicionibus et reservacionibus predictis ac etiam tutti altri beni ki pertinissiru oy putissiru spectari a la predicta no-

bili donna Violanti per hereditati de patri oy per qualsivogla altra razoni la ditta nobili donna Violanti dotira a lu dictu inclita don Ffridericu.

Item li predicti parti zo e la predicta serenissima signura regina nomine quo supra et la prefata inclita donna Elionora tam nomine propio comu matri quam nomine tutricio promitttimi inviccem ki si lu dictu matrimoniu de jure prohibentte consanguinitate non si putissi perficeri senza apostolice dispensione curari cum lu sanctu patri de obtiniri et haviri la dispenzacioni sollepni ut decet.

Item prometinu li prefati parti invicem sub pena predicta ki li predicti don Ffriderici et donna Violanti firmiranu li presenti sponsali sollepniter ut decet da iza ad dui anni quo tempore serranu mayuri di la infanttili etate et habili ad contrayiri li presenti sponsali.

Li qual casi suprascripti et chasqueduni di loru zo é la predicta signura dona Elionora et lu prefectu magnificu misser Aloysi de speciali mandato serenissime domine nostre regine invicem promisserunt et sollepniter se obligarunt antendiri et observari sub obligatione et ypotheca di tutti loru beni burgensatilzi et pheudali, renunciando expresse a lu auxilio de bellianu senatu consultu et ad omni altru beneficiu et rayzoni per li quali contraviniri potissiru.

El juravunt prefata donna Elionora et dominus Ludovicus nomine quo supra corporaliter tacto libro in manibus mei predicti notarii.

Pacto adicto quod penes contractus substancia non mutata possit ampliari clausulari sollepnizari refici et emendari semel et plures ad consilium sapientis.

Salva collacionem.

Capitula supradicta et unumquodque ipsorum in quantum dictum serenissimum dominum Regem Sicilie tangunt quovismodo juxta mentem seriem et tenorem capitulorum ipsorum fuerunt firmata laudata et jurata largomodo cum extensione e approbacione omnium illarum clausuralum necessarium et opportunarum ad sensum jurisperitorum predictorum inde apponi substancie tamen non eorum capitulorum ut distingitur superius non mutata per ipsum dominum regem ffueruntque ipsa capitula etiam firmata laudata et jurata in modum huiusmodi jam expressum per honorabilem Petrum Torrelles consiliarium ef camerlengum serenissime domini regis Aragone ut curatorem nobilis Ffrederici jam dicti in posse mei Petri Companyoni de Staguerlo predicti domini regis Sicilie secretarii et per totam et dominationem dicti domini regis Aragone regia anctoritate notarii publici in loco de Selluri sito in regno Sar-

dinie die nona Julii anno a nativitate Domini Millessimo CCCC° nono presentibus testibus nobili Giraudo de Malleo et Egidio Roderici de Lihori consiliariis et camerlengiis, ac Garcia de la Tras et Andrea Aguilo militibus armorum uxeriis Domini regis Sicilie supradicti. Et ut ab omnibus fides plenior firmis huiusmodi et aliis receptis per me ut super distingitur impendatur meum notariatus hic appono. Sig†num.

XIII

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.—Rt. 2325, f. 22

Anthone nutricis incliti Ffrederici.

Martinus etc. Secreto et magno procuratori civitatis Cathanie presenti et futuris fidelibus nostris graciam nostram et bonam voluntatem. Cum preclarissimus rex Sicilie primogenitus noster celebris memorie Anthone muliere de Stephano nutrici seu balie incliti Ffrederici de Aragonia nostri nepotis consideratione servicii lactis scilicet uberini seu mamillaris a primis cunis usquequo dictus noster nepos lactentis exilvit etate per eam sibi eddite pro sustentatione eius vite, uncias auri sex super secrecia dicte civitatis singulis annis concesserit et alias uncias tres ratione diurni victus prout nobis clare patuit etc.

Data in domo nostra de Bellesguart sub altero servorum sigillorum nostrorum deffectu magni sigilli quo in negociis Sicilie uti intendimus non dum facti. Anno Domini millesimo CCCC.° VIIII.° die XII Octobris tercie indiccionis. — Rex Martinus. — Dominus rex mandavit mihi Stephano Blundo pro protonario.

XIV

LLETRA REYAL DEL REY MARTÍ.—ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.—Rt. 2325, f. 83

Nos Martinus etc.

Cum nostri in manu seu etiam potestate omnia quidem jura preambuli Ffrederici in pupillari nunc tenera existentis etate et aliorum omnium pupillorum consisterent et existant et ipsos in om-

nibus confovere favorabiliter deberemus ac etiam teneamur totaliter in tutorem gubernatorem et administratorem Ffrederico jamdicto ac eius persone et bonis tam habitis quam habendis ex nostre regie plenitudine potestatis dedimus constituimus et assignavimus ex certa sciencia et consulte sed quia carta tutele huiusmodi reperiri non potest nos in favorem Ffrederici jamdicti pupilli ad superabundantem cautelam de novo contentu presentis di nostri certa sciencia supradícta atque consulte ac ex dicte plenitudine regie potestatis vos dictum Petrum di Turrillis, Ffrederico eidem pupillo *per nos jam legitimato* ac persone et bonis suis predictis in tutorem gubernatorem et administratorem generalem nunc constituimus et etiam assignamus.

In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus nostro pendenti sigillo munitum. Datum in domo de Bellesguart territorii Barchinone XXII die Augusti ano a nativitate Domini M°CCC° nono, regnumque nostri X!III°.—Rex Martinus.—Dominus Rex mandavit mihi Jacobo Tavaschani. Vidit eam vicecancellarius qui dixit posse expedi. Gabriel Mascaroni.

CONTESTACIÓ

DE

D. ERNEST MOLINÉ Y BRASÉS

Senyors acadèmichs:

Per tercera vegada tinch l'honor de donar la benvinguda a un nou company. La llar acadèmica entorn de la qual s'agrupen los qui senten remoure en sa inteligencia les qüestions àrdues d'alta idealitat ò de ciencia pura qu'en definitiva són les orientadores dels pobles, se complau en veure's voltada de tots aquells homes d'instint científich qu'han demostrat en sa activitat privada ò professional que senten gravitar en sa testa l'idealitat catalana qu'es la mateixa de la humanitat en una de ses complexes y variadíssimes manifestacions. La antiga llar de la historia y literatures catalanes escolleix y crida a tots aquestos lletraferits invitantlos a honrarla ab llur treball.

Tots nosaltres conexiem des de fa mólts anys al nou acadèmich En Daniel Girona y Llagostera. Los qui hem freqüentat lo nostre gran Arxiu històrich nacional lo veyem indefectiblement cada dia cercant y copiant registres y després assaboriem lo fruyt de la recerca en la revista y'l llibre; són los séus treballs dels anomenats definitius per sa nodrida y agotada informació, y's referexen casi exclusivament a la Catalunya mig-eval. La època del Rey Martí, últim representant de la dinastía reyal barcelonina ha sigut la més estudiada per en Girona dedicanthi la obra *Itinerari del Rey Martí,* prodigi de pacientíssim treball y d'exactitut en lo qual es tant d'admirar lo lograt objectiu de seguir al Rey humà dia per dia en sos constants viatges, com la gran còpia de documents transcrits, en los quals batega la vida pública y privada y se sent lo perfum de la llengua catalana en son segle d'or que tant ennoblí la ploma d'En Bernat Metge qui firma mólts d'aquells preats diplomes. En l'*Epistolari del Rey Martí,* altra obra d'En Girona, queda més de relleu aquest august aspecte literari, axís com en la *Extinció del casal de Barcelona,* estudi fet ab motiu de celebrarse lo cinquè centenari de la mort d'aquell Rey, queda explica-

da y documentada la tràgica cayguda de la dinastía catalana. Enamorat d'aquesta època crítica de la nostra historia ha volgut esbrinar los motius d'aquella cayguda y, després d'alguns anys de sòlides investigacions, ha compost un notabilíssim estudi *En Jaume d'Aragó, derrer comte d'Urgell y lo conclau de Casp,* en lo qual logra reivindicar lo criteri que podem dirne catalanista contingut en la *Scriptura Privada* contra les diatribes d'alguns historiadors poch convençuts de la autenticitat d'aquell antich document y de la versió qu'en ell se dóna de la mort del infortunat comte. *Retorn de l'Illa de Sicilia a la Corona d'Aragó* es altre documentat treball en preparació que completarà lo discurs ara mateix llegit per lo nou acadèmich, del qual haig de citar també l'erudit estudi *Mulleramení del Infant En Pere ab Madona Constança de Sicilia* que's troba en lo volum del primer Congrés d'Historia de la Corona d'Aragó y l'*Itinerari del Rey En Pere II* (en preparació). També esmentaré, per dexar ben definida la gestió literaria d'En Girona, sos cursos d'Historia de Catalunya y ses conferencies sobre diferents punts històrichs que ha donat a petició de varies entitats patriòtiques.

Com haureu vist, En Daniel Girona es un veritable sacerdot dels estudis històrichs de Catalunya, los quals ha conreat ab inteligencia desperta y ab voluntat decidida.

L'ofici d'historiador es en les terres somogudes per afanys de reivindicacions històriques, un altíssim sacerdoci. L'historiador s'encara ab lo passat representat pels arxius, los monuments y les fonts vives de la tradició y allí cerca ab imperiós esguart la veritat dels fets, no com recurs ò passatemps d'home desvagat sinó obehint a exigencies del esperit, a una irresistible pruhija de documentar lo passat de la patria estimada, y parlo aquí del amor de la patria perque'l qui no la estima no la podrà may compendre. Pondera'l sentiment patriòtich ab los cànons sempre vigents de la bona crítica que conduheixen a proclamar los fets deduhits de la versemblança quan falta la evidencia ò la identitat; fugint dels apriorismes que acompanyen tot criteri apassionat, sab extreure lo concepte viu de la llarga teoría de personatges y esdeveniments que intenta evocar arrencantlos de la lletra morta, y considera com un dia feliç de la seva vida, un d'aquells que'ls romans senyalaven ab pedra blanca, lo dia en que son honrat treball d'investigació condicionat ab son sever criteri lo porten a descobrir alguna desconeguda gloria de sa patria ò a confirmar algun fet capdalt posat en dubte.

Mes lo treball, l'únich, que sembla encomanat a la nostra generació es arreplegar materials per bastir més endevant l'edifici. Les pedreres son immenses; poques nacions d'Europa poden ostentar

arxius tan richs com los nostres, sobretot en documents mig-evals, los obrers cada dia son més, ja moguts com En Girona per l'ànsia desinteressada d'aclarir la Historia patria, ja per un justificat amor a la joya que devegades descobreix aptituts no sospitades. Quan los documents arrencats als arxius y les monografíes que cada dia's publiquen sien en quantitat suficient, aleshores aparexerà providencialment aquell historiador ideal que'ns anunciava'l mestre Rubió y Lluch en una ocasió semblant a la present, l'historiador-artista que s'enfili al demunt de les espatlles d'aquestos braus investigadors d'avuy pera recullir tota la gloria de tants esforços acumulats.

No es desprec able aquesta tasca que'n podriem dir primordial encomanada a la nostra generació d'historiayres; ben al contrari es essencial y utilíssima per fugir d'aquelles pseudo-síntessis líriques ò afetjegades que fins ara s'havien escrit ab més bona voluntat que acert. Aleshores no havía arribat lo moment de sintetisar y ara tampoch; no més nos pertoca arreplegar materials per bastir l'edifici y axís ho podèm dir als crítichs francesos quan escriuen estranyats frases com aquestes: «La majoría dels historiadors de la escola catalana reculen davant del treball de síntessis y coordinació; llesta la documentació y posades les fitxes en ordre cronològich, l'erudit català s'atura abans de començar lo treball penós que deuría portar a terme per distribuir metòdicament lo resultat de sa investigació; y vetaquí perque casi sempre sa tasca queda sospesa en la exposició cronològica, en la qual documents y anàlissis son presentats en lo mateix ordre de son esdeveniment y tan sols lligats per una frase de transició.» (1) Aquest aspecte, vist ab evident passió, dels actuals estudis històrichs de Catalunya es degut a la nostra actuació única d'investigadors, al nostre enamorament dels arxius que'ns avassallen ab son riquíssim y inagotable depòsit y potser massa sovint nos fan olvidar y fins postergar la presentació artística y coordinada dels fets historiats. Dexèu als historiadors d'ara en sa tasca única Derrera d'ells vindràn los filosophs de l'Historia, los literats, los psicòlechs y'ls estadistes d'alta volada, y construiràn tot l'edifici en forma definitiva.

Mentrestant homes com En Girona qu'estudien pacientíssimament lo passat de sa patria, moguts tant sols per l'amor que senten per ella, son dignes de tot elogi y merexen los honors d'aquesta Academia y'ls aplaudiments qu'ara li haveu tributat per son erudit treball que ve a ésser un elegíach comiat a la gloriosa dinastía dels Comtes de Barcelona en la persona de son derrer plançó En Martí, rey de Sicilia.

---

(1) Jean Regné en la *Revue Historique*. –Paris. Mai-Juin 1914.

DP
4
.A25
1919
Feb.16
IMS

Girona Llagostera, Daniel.
Marti, rey de Sicilia, primogènit
d'Arago :

PONTIFICAL INSTITUTE
OF MEDIAEVAL STUDIES
59 QUEEN'S PARK
TORONTO 5, CANADA